

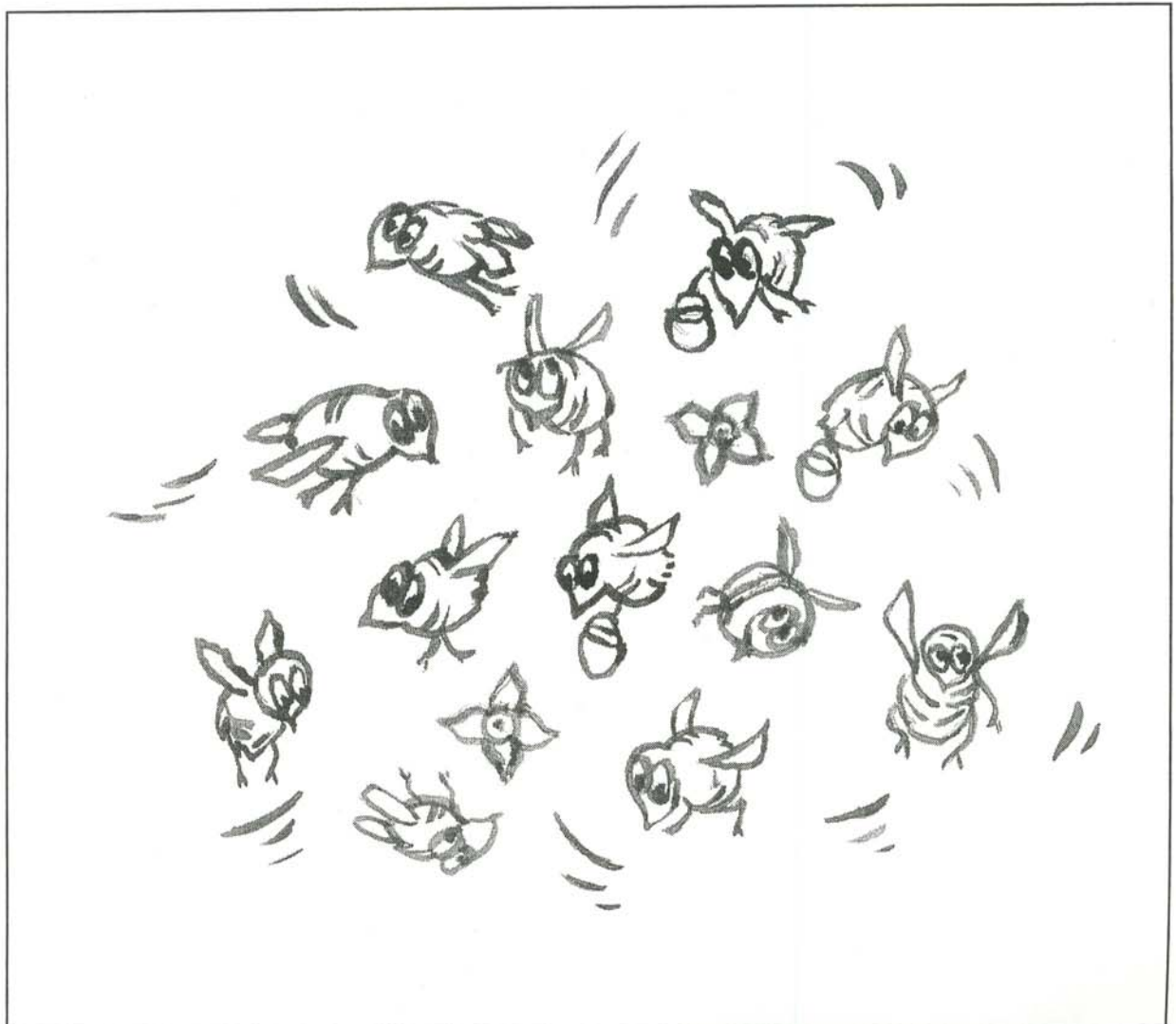
Thema:
Natuureducatie

met oa:

- * Eten uit het bos
- * Het favoriete plekje van... Stijn en Kees Schreven
- * Zijn natuurervaringen in de kindertijd belangrijk?
- * De Badmeesters van de natuur
- * Natuureducatie langs het tuinpad van mijn vader!
- * Groesbeek op zoek naar de huiszwaluw.
- * WMG en natuureducatie
- * Weet je weetje over de pissebed

GROESBEEKS
milieu
journaal

2005 -119

Verschijningsdatum mei 2005

Inhoud

Het Groesbeeks Milieu-journaal is een uitgave van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek en verschijnt driemaandelijks. kosten: minimaal 12,50 euro per jaar. Opgave bij het secretariaat.

REDACTIE

Henny Brinkhof
Niek Willems
Willemijn van Rooij
Peter-Paul Jacobs
Peter Pouwels

MEDEWERKERS

Jeske de Bekker
Riyan van den Born
Paul Leenders

SECRETARIAAT

Postbus 26
6560 AA Groesbeek
redactie: 024-3974221
gironr. 52.75.384
bankrek. 1174.42305

DRUK

Werkenrode, Groesbeek

OMSLAG

Ingrid Claessen

Voorwoord van de redactie	3
Eten uit het bos door Niek Willems	4
Zijn natuurervaringen in de kindertijd belangrijk? door Riyan J.G. van den Born	8
Milieu Randon door Willemijn van Rooij	10
De badmeesters van de natuur door Peter-Paul Jacobs	12
Natuureducatie langs het tuinpad van mijn vader! door Peter Pouwels	14
Wie kent Groesbeek	17
Het favoriete plekje van...de gebroeders Schreven door Peter-Paul Jacobs	18
Groesbeek op zoek naar de huiszwaluw door Paul Leenders	27
Waar zijn de kinderen in het bos gebleven? door Henny Brinkhof	28
WMG en natuureducatie door Henny Brinkhof	30
Weet je weetje: De Pissebed door Jeske de Bekker	32

DIT MILIEUJOURNAAL IS GEDRUKT OP CHLOORVRIJ GEBLEEKT PAPIER

Voorwoord

Het thema van dit nummer is natuureducatie.

Natuureducatie is wat de WMG betreft net zo vanzelfsprekend als de term milieu en natuur. Als sinds haar oprichting, meer dan 30 jaar geleden, is ze hier mee bezig. Vroeger in de vorm van jeugd natuurcursussen, tegenwoordig met de Aardhommels. Maar ook de vaste rubriek "Weet je weetje" in het milieujournaal en zelfs de Foeperpot laten zien hoe belangrijk wij deze "tak van sport" vinden. Ook de activiteiten van LBG hebben een groot educatief karakter: werken in de natuur en het geven van excursies en informatieavonden.

Natuureducatie heeft diverse functies. Je geeft mensen de mogelijkheid om te ontdekken hoe mooi, verrassend en spannend natuur kan zijn. Je geeft ze kennis over de natuur. Je hoopt dat de vlam overspringt, dat de mensen enthousiast worden en zich ook willen inzetten om de natuur te beschermen. Eigenlijk zou je natuureducatie voor een deel ook onder de term "waarden en normen" jegens de natuur kunnen vatten. Door de natuur te waarderen, ga je je gedrag en je houding eraan aanpassen, met andere woorden, je normen vloeien voort uit de waarden. Eigenlijk is dit net andersom dan de "normen en waarden" van onze premier. Die begint met normen, zeg maar met regeltjes. De waarden volgen. Door die volgorde gaat de logica tussen beide verloren. Dit is misschien de reden waarom sommige mensen zich zo ongemakkelijk voelen met de "Normen en waarden-discussie". Het gevoel dat erdoor opgeroepen wordt is dat de normen er zo maar zijn, net als 50 jaar geleden, toen de christelijke moraal de mensen nog in toom hield, waarin veel niet mocht en waarvan niemand het waarom eigenlijk snapte.

Uit onderzoek is gebleken dat zelfs mensen, die nog maar zelden met natuur te maken hebben, wanneer zij in gesprek raken over dit onderwerp toch snel zeer geïnteresseerd zijn. Blijkbaar raakt de natuur mensen snel. Dat is ook niet zo verwonderlijk, want de menselijke natuur maakt deel uit van de natuur. Je zou de natuur als een soort spiegel kunnen zien, waardoor de mens iets over zichzelf kan leren. Hoewel de menselijke geest erg flexibel is en schijnbaar ver van de natuur buiten af kan staan, blijft er dus ergens toch een band bestaan. Als we echter naar buiten kijken en zien hoe erg de natuur onder druk is komen te staan, dan lijkt het niet vanzelfsprekend dat het goed komt met die natuur. De betrokkenheid met de natuur lijkt nog steeds te gering, want nog steeds komen economische belangen in 90% van de gevallen op de eerste plaats en vaak ten koste van de natuur en milieu.

Daarom wil de WMG de mensen actief bij de natuur betrekken. Dat gaat voor een belangrijk deel via de jeugd. Want, zoals de oprichters van de WMG al zeiden: "wie de jeugd heeft, heeft de toekomst".

De redactie.

Eten uit het bos

Het lijkt er op dat de huidige manier waarop we met natuur, en dan vooral het bos, omgaan een beetje aan het veranderen is. Hadden we al het "smulbos"-plannetje, recentelijk kwam daar ook het "speelbos"-idee bij en een initiatief om de verbodsbordjes uit de natuur te verwijderen.

Eigenlijk vind ik dat eerste idee, het smulbos, zelf het leukste idee. Het doel was om vooral allochtonen naar de bossen te lokken met allerlei vruchten en notenbomen. Dat we niet aan onszelf dachten als gebruikers van het smulbos geeft wel te denken.

Als je er even bij stil staat, kom je denk ik wel tot de conclusie dat het smulbos niet voor ons is omdat we eigenlijk niet weten wat we er te zoeken hebben. Ik bedoel, de gemiddelde Nederlander durft waarschijnlijk niets uit een bos te consumeren, want alles is vies, giftig of je krijgt er een ziekte van. De autochtonen vertrouwen het bos niet meer.

Of allochtonen het bos wel vertrouwen weet ik niet, de eerste generatie zal misschien van thuis uit de smakelijkheden uit het Turkse of Poolse bos kennen, maar ik denk dat de tweede generatie al de Nederlandse opvattingen over het bos deelt. Wat Marokkaanse mensen in een bos te zoeken hebben was me toch al een raadsel, Marokko staat nu niet direct bekend om zijn bossen (hoewel die in de bergen zeker aanwezig zijn).

In Groesbeek valt de angst voor het eten uit het bos nog wel mee, vanwege de sterke traditie om bosbessen te plukken, maar in de rest van Nederland worden er maar een paar zaken uit de natuur verzameld: bramen en kastanjes. Maar er moet toch wel iets meer te halen zijn dan bosbessen, bramen en kastanjes? Onze zeer verre voorouders hadden niks anders. Ik bedoel, er waren al Groesbekers voordat de landbouw hier arriveerde.

Ik heb het dan over de oude- en midden steentijd (Paleo- en Mesolithicum). De tijd voordat hier de landbouw geïntroduceerd werd. Uit deze perioden (van ca. 250.000 tot ca. 5000 jaar geleden) zijn in Groesbeek toch echt sporen gevonden! En die mensen leefden niet van de lucht. Die moesten binnen een straal van een kilometer of 5 toch echt hun dagelijkse kost bij elkaar scharrelen. Naar alle waarschijnlijkheid in een grotendeels beboste omgeving.

De laatste ijstijd valt trouwens ook binnen het Paleolithicum, dus toen zal het landschap meer toendra-achtig zijn geweest: duidelijk moeilijkere omstandigheden.

Maar wat aten onze verre voorouders dan? In ieder geval geen konijnen, die zijn pas door de Romeinen hier naar toe gebracht en daarna verwilderd. Ook geen kastanjes, want die hebben we ook te danken aan de Romeinen.

Trouwens: konijnen en hazen hebben zo'n mager vlees (voor andere dieren geldt dat in de winter soms ook) dat je er niet van kunt leven. Dit weten we doordat Amerikaanse pioniers soms aan zgn. "Rabbit starvation" leden. Ze waren daar op ontdekkingsreis en om pelzen te bemachtigen en dan was het het gemakkelijkste om heel vaak konijn- en haasachtige dieren te eten. Rabbit starvation wordt vooral veroorzaakt door vetgebrek. Het lichaam heeft namelijk vet (of koolhydraten) nodig. Geen vet betekent "verhongereren" met een volle maag, want om eiwit te verteren is meer energie nodig dan het oplevert.

Onze verre voorouders aten dus niet elke dag bosbessen met hazenvlees. Maar wat dan? Want als je in de winter of in het begin van de lente in het bos rondkijkt, gaat je maag spontaan knagen!

Was het dan zo dat onze voorouders alleen maar af en toe in Groesbeek waren, bijvoorbeeld als de bosbessen rijp waren? Ongetwijfeld. Alle prehistorische mensen zullen tenminste een half nomadische levenswijze gehad hebben. Europa had in de prehistorie maar een paar miljoen inwoners, en alleen al om dingen te ruilen en om ernstige inteelt te vermijden moesten ze behoorlijke afstanden afleggen. Bovendien is bosvoedsel meestal dun gezaaid en het zal op een gegeven moment dus op raken, verder trekken is dan de boodschap.

Maar het "af en toe naar Groesbeek" idee, betekent niet dat onze voorouders hun eten van elders meebrachten. Dat is weinig waarschijnlijk, omdat eten conserveren en in be-

Verzamelen en conserveren van eten in de prehistorie

hoorlijke hoeveelheden opslaan niet gemakkelijk is onder primitieve omstandigheden!

Gedroogde spullen in leren zakken is het maximaal haalbare denk ik. Om dingen in te zouten of met suiker (jam e.d.) te conserveren heb je ten eerste veel zout of suiker nodig, en ten tweede, potten (veel potten, weten de jammakers onder ons). Allemaal niet voorhanden in prehistorisch Groesbeek.

Nee, conserveren en opslaan is meer iets dat bij de landbouw hoort. Die levert immers gemakkelijk te drogen granen en een plaatsgebonden levenswijze, zodat je je eten niet overal mee naar toe hoeft te slepen.

De Noord-Amerikaanse indianen kenden de zgn. "Pemmican", gedroogde vruchten, gedroogd vlees, vermalen en met vet vermengd tot een massieve koek. Dat zullen onze voorouders wellicht ook gekend hebben. Pemmican is mooi spul om mee te nemen als je op jacht of op reis gaat, lang houdbaar en vol energie. Maar het moet wel een beetje aangevuld worden want er zitten vrij weinig koolhydraten in. Het lijkt meer op een soort energiereep, zoals sporters die tijdens een marathon o.i.d. eten, da's ook geen volwaardige maal-

Pemmican

tijd.

Nomaden en half-nomaden zullen dus zeker kleine voedselvoorraden hebben gehad van geconserveerd voedsel, maar ik denk toch dat ze een groot deel van hun eten ter plekke moesten vinden.

Een deel van het probleem is op te lossen door vooral vet vlees te eten en ook de organen van een dier niet te vergeten. Er zijn vele aanwijzingen dat Indianen daarmee een heel eind kwamen.

Van Eskimo's en Laplanders kennen we het ook. Ze eten bijna alleen maar vlees en toch gaan ze niet dood. Wij kunnen het ons bijna niet voorstellen. Maar dat ligt aan ons, bij ons betekent vlees eten, mager spiervlees eten. Zo werkt het bij de Eskimo's en de Lappen echter niet.

Eskimo's eten alles van het dier. In de blubber (huidspek) van zeehonden zit vitamine C, in de lever vitamine A, en de eieren van vissen leveren ook waardevolle stoffen. De Lappen eten van het rendier ook de maag met de inhoud (voorverteerd rendiermos). En bovendien consumeren ze rendiermelk.

Ook in de bijniere van wilde dieren is een beperkte hoeveelheid vitamine C aanwezig, zo ook in de ogen en in mindere mate in het spiervlees. Veel vlees eten betekent dus niet dat je automatisch te weinig vitamine C binnen krijgt.

Eigenlijk eten Eskimo's geen vet vlees, ze eten gewoon vet met ook nog wat vlees, net zoals wij tegenwoordig zetmeel eten (aardappels, rijst, spaghetti) met ook nog wat vlees.

Als je kijkt in welke categorieën ons huidige voedsel ruwweg is in te delen dan zien we: stapelvoedsel, zetmeelrijk voedsel uit knollen en zaden. We zien vitamine voedsel zoals groente en fruit, en we zien eiwit/vet voedsel, zoals vlees en vis. Die indeling is natuurlijk niet strikt, want ook vlees levert vitamine, ook fruit levert zetmeel, ook zaden leveren vetten.

Daarnaast heeft een maaltijd variatie en eetlustopwekkers nodig, denk aan kruiden en zout. Ook de bereidingswijze biedt variatie en eetlust.

Hoe zijn die categorieën vertegenwoordigd in de natuur? Hoe waren ze vertegenwoordigd in het dieet van onze voorouders? Hier bieden boeken over survival uitkomst. Daar zit nog

wat voedselkennis die bijna verloren is gegaan.

Voorbeelden van stapelvoedsel in de Nederlandse natuur zijn: wortelstokken van lisdodde (rietsigaar/lampenpoetsers), wortelstokken van waterlelie en gele plomp, wortels van riet en zwanebloem. Daarnaast knolletjes van speenkruid en van de klis, wortels van cichorei en wilde peen. Ook sommige zaden zijn eetbaar, bijvoorbeeld die van veel grassen, breedbladige weegbree, boekweit en sommige ganzenvoet soorten. Zaden van dennen en sparren (pijnboompitten) kunnen ook gegeten worden. Uiteraard zijn er noten zoals de walnoot en de hazelnoot. Daarnaast zijn er nog enkele vreemde bronnen van zetmeel en suikers waar je niet zo maar aan zult denken: Van berken (o.a.) kun je, met name in het voorjaar, sap aftappen en inkoken. Sommige planten produceren zo veel stuifmeel dat je ook aan eetbare hoeveelheden zou kunnen komen. Van o.a. berk, spar en wilg kun je de binnenste laag van de bast eten.

Vitamines en mineralen zijn wat makkelijker te verzamelen, denk aan bessen en bladeren. Bijvoorbeeld bramen, frambozen, bosbessen, sleedoornpruimpjes, wilde kersen, wilde appel, rozenbottels, meidoornvruchten (heg-appeltjes), mispels. In de categorie groenvoer hebben we paardebloem, herderstasje en andere kruisbloemigen zoals waterkers. Ook brandnetel en zuring zijn eetbaar (zuring beperkt, het zure is oxaalzuur en dat is in grotere hoeveelheden giftig). Ook eetbaar zijn jonge varenbladeren (zolang ze nog opgekruld zijn, daarna bevatten ze giftig blauwzuur). Ook de vele paddestoelen vallen zo'n beetje in deze categorie. Onverwachter zijn wellicht de eetbare bloemen van de vlier en viooltjes.

Jonge varen

In de eiwit en vet categorie zijn eigenlijk alle dieren en vissen eetbaar. Ze zijn alleen niet allemaal lekker. Denk klein, bijvoorbeeld eekhoorns, spreeuwen, mussen en egels, maar ook groot, bijvoorbeeld hert, ree, everzwijn, wilde runderen en paarden. Ook hier weer

Mispel

min of meer onverwachte elementen: bepaalde insecten, ook hun larven en poppen, kikkers, hagedissen en slangen, mossels, slakken en natuurlijk eieren van vogels (ook bebroed!) zijn eetbaar. Melk is als vet en eiwitbron niet beschikbaar in de natuur. Pas na de introductie van de landbouw is er melkvee gekomen.

Om de eetlust op te wekken en de smaak te verbeteren biedt de natuur kruiden, zoals bijvoorbeeld munt en uiachtigen. Bepaalde schermbloemigen zijn als kruiden te gebruiken. Vele kruisbloemigen smaken mosterd- of radijsachtig.

Aan zout kun je moeilijk komen in de natuur. De beste bron (naast ruilhandel met kustbewoners) is waarschijnlijk bloed. Ook as van planten bevat zouten, maar geen keukenzout en dat heb je wel nodig.

De toendra biedt naast vlees en bessen de kruipwilg (inderdaad, een kruipende wilgenboom) waarvan jong groen, bast en wortels eetbaar zijn. Rendiermos en ander korstmos zijn met enige bewerking ook eetbaar te maken. Van jonge dennen- en sparrennaalden is een vitamine C thee te zetten.

Om water te koken heb je trouwens geen ketel of stenen pot nodig, je kunt namelijk een hete steen in een houten of leren bak met water gooien, zo komt het water aan de kook zonder dat vuur de bak kan verbranden.

Een aardig deel van de smaken die wij tegenwoordig waarderen zijn een uitvloeisel van een of andere conserveringsmethode. Deze smaakmakers zullen onze voorouders deels niet gekend hebben. Als voorbeelden noem ik kaas en yoghurt (want geen melk), bier (want geen graan) en wijn (want geen druiven). Wat alco-

De smaakmaket Daslook wordt nog steeds gewaardeerd.

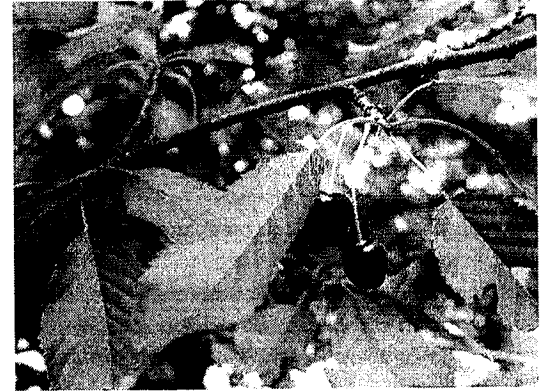
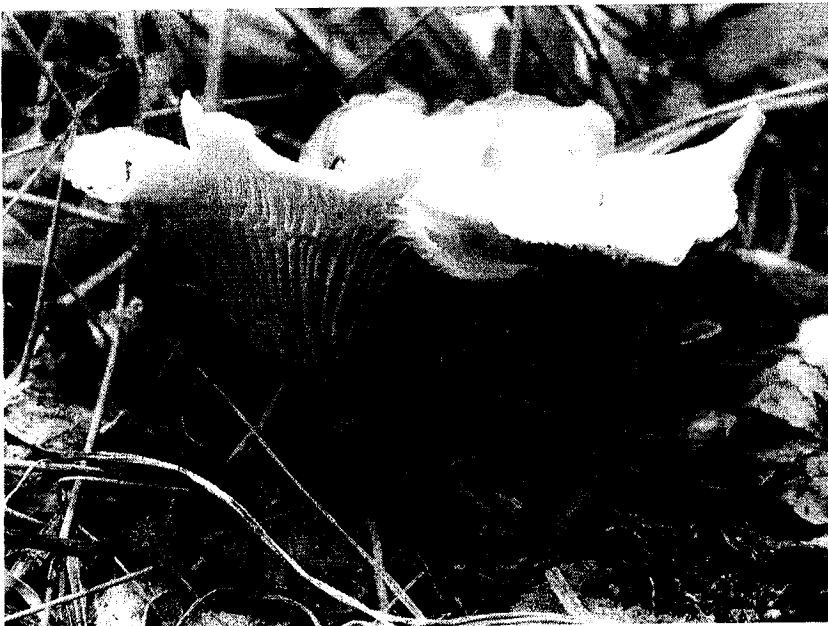
hol betreft is het maximaal haalbare het eten van gistende vruchten.

Conserveersmaken die wel beschikbaar waren zijn bijvoorbeeld rooksmak, een logisch uitvloeisel van het drogen van vlees bij open vuur, en gedroogde vruchtensmaken zoals wij die bijvoorbeeld nu kennen van rozijnen en zuidvruchten.

Wat opvalt in de opsommingen hierboven, is dat je bij de groenten en het fruit van tegenwoordig veel afstammelingen ziet van inheemse planten: koolsoorten, uien, spinazie, appels, peren, pruimen, kersen enzovoort. Maar dat al het tegenwoordige stapel(zetmeel)voedsel een buitenlandse oorsprong blijkt te hebben.

Onze verre voorouders moesten het zien te rooien zonder aardappels (Zuid-amerika), granen (Midden-oosten), rijst (Verre oosten), bonen (Midden-amerika), tuinbonen (Midden-oosten), erwten (Azië), maïs (Midden-amerika). Zelfs van de zeldzamere zetmelen in onze winkels, zoals sago (bindmiddel), cassave

De Cantharel, ook nu nog een geliefde lekkernij.

Zoete kers, ook nu nog volopte vinden langs bosranden

(kroepoek-achtige chips) en wilde rijst (bijmengsel bij echte rijst) komt er geen uit noordwest Europa.

Wat ook opvalt is dat veel, zo niet alle, genoemde prehistorische voedselbronnen seizoengebonden zijn. Knollen bijvoorbeeld zijn het voedsel in de winter, de knol is immers een overwinteringsorgaan van de plant. Op het moment dat de plant weer gaat groeien in het voorjaar worden de voedingsstoffen door de plant zelf verbruikt. Zaden en noten vind je pas vanaf de zomer, en hetzelfde geldt voor bessen en de meeste vruchten. Paddestoelen, dat weet iedereen, zie je pas echt veel in de herfst. Bladgroente ontbreekt juist in de winter, en, omdat vooral jong groen veilig te eten is, wordt ook de late zomer en de herfst een probleem. Vlees is er het jaar rond, maar in de winter zijn de dieren soms mager of verborgen. Insecten zijn in de winter duidelijk minder beschikbaar.

Nederland is duidelijk het aantrekkelijkst van het late voorjaar tot en met de vroege herfst. De pre-landbouw mens zal in de winter vast een betere plek op hebben gezocht.

Zoals je ziet is de wetgever niet het enige obstakel om je eten uit het bos te gaan verzamelen. Waar het vooral aan ontbreekt is kennis, en waar het niet aan ontbreekt zijn vooroordelen, over wat eetbaar is. Ik denk dan ook eigenlijk niet dat er mensen zullen zijn die zich door dit artikel aangespoord voelen om morgen met een grote zak richting het bos te gaan, daarvoor is de afstand tot onze voorouders te groot.

Niek Willems

Zijn natuurervaringen in de kindertijd belangrijk?

Er wordt al vele jaren nagedacht over nut, noodzaak en vormen van natuureducatie voor kinderen, voornamelijk door volwassenen. Zelf vaak opgegroeid in een natuurrijke omgeving, met grootse herinneringen aan de eerste natuurervaringen vrezen zij het ergste voor de kinderen van nu. Meer Nederlandse kinderen dan ooit groeien op in een stadse omgeving en de computer binnen neemt vaak de plaats in van voetballen of verstopperse spelen buiten. Illustratief hierbij is een recent verschenen studie¹ over 'Stadskinderen'. De onderzoekers hebben zowel de ouders als de kinderen uit drie wijken in Amsterdam ondervraagd over hun (vroegere) speelgedrag. De verschillen waren evident: de meeste stadskinderen komen minder buiten dan de kinderen van voorgaande generaties. Zo blijkt de huidige generatie stadskinderen avontuur een moeilijk begrip te vinden. Ze hebben er weinig ervaring mee in de eigen buurt en koppelen het aan verder weg en aan vakantie. Tevens zien ouders hun kinderen steeds meer als kwetsbare wezens; er lijkt volgens de onderzoekers sprake te zijn van overbezorgdheid als het gaat om het exploreren van de fysieke ruimte. Als de kinderen al buiten komen, is dat vaker onder toezicht of begeleiding. 'Er is sprake van een krimpend zelfstandig territorium.'

Dat we natuur en natuurervaringen belangrijk vinden wordt in kringen van natuurliefhebbers, waar ik u ook toe reken, heel normaal gevonden. Toch wil ik in dit stukje de vraag proberen te beantwoorden waarom volwassenen zich zorgen maken over het feit dat de omgeving (minder natuur) en het speelgedrag van kinderen (meer binnen in plaats van buiten) veranderen?

Natuurervaringen in de kindertijd

Zijn natuurervaringen uit hun eigen kindertijd zo bepalend en belangrijk geweest dat volwassenen dat onmisbaar achten voor hun kinderen? Veel volwassen hebben zeer speciale herinneringen aan het spelen in de natuur. Voor mijn onderzoek aan de Universiteit van Nijmegen heb ik met veel volwassenen (met een leeftijd tussen de 40 en 55 jaar) gepraat over natuur in hun jeugd. Wat opvalt is dat velen enthousiast over bepaalde plekken praten, maar er mij meteen bij vertellen dat die plek helaas niet meer bestaat; een bos waar nu huizen staan, een uiterwaard die vol gebouwd is en braakliggende terreinen die er nu niet meer zijn of verboden terrein zijn geworden. Het gaat niet alleen om de afname van de hoeveelheid natuur, maar met name ook om de afname van de hoeveelheid toegankelijke natuur. Waar kunnen kinderen nog spelen in het groen? Veel natuurgebieden zijn te ver weg om zonder ouders naar toe te

mogen. Of ouders vinden het te gevaarlijk. Natuur dichterbij neemt daadwerkelijk af; waar in ons volle landje ligt nog een ruig stukje land of een braakliggend veld? In Nijmegen ken ik ze nauwelijks. Ja, aangeharkte speelveldjes met een hek er omheen en drie wipkippen er in. Maar of onze kinderen daar hun meest indrukwekkende natuurervaring op gaan doen; ik betwijfel het...! Natuurlijk is een lieveheersbeestje op je hand prachtig, en een paardebloem tussen de tegel is ook mooi, maar uit mijn onderzoek blijkt dat de meeste natuurervaringen die een blijvende indruk hebben gemaakt, plaats vonden in een wild stukje natuur en meestal zónder ouders...

In de hierboven genoemde interviews spraken volwassen vrijwel allemaal hun zorg uit over de beperkte groene speelruimte voor hun kinderen. De vraag of volwassenen het vanuit hun eigen ervaring belangrijk vinden dat kinderen ook de kans krijgen dergelijke natuurervaringen op te doen, wil ik alvast met een voorzichtig "ja" beantwoorden.

Biophilia

Zijn volwassenen bang dat natuur geen rol meer speelt in het leven van hun kinderen? Natuurorganisaties als het IVN hebben al te kampen met vergrijzing, maar komt dit doordat de jeugd minder geïnteresseerd is in natuur? Uit een recent onderzoek dat ik begeleid heb voor het ministerie van LNV², blijkt dat er inderdaad een sterk verband is tussen de mate van contact met de natuur in de kindertijd en betrokkenheid bij natuur later, maar ook ouders en leraren blijken een belangrijke rol te spelen. Dit sluit aan bij een veel ouder onderzoek uit 1980³. Daarin is aan mensen die actief zijn in natuurbehoud, gevraagd om die ervaringen te beschrijven die bepalend zijn geweest voor hun interesse in natuur en milieu. Als belangrijkste factoren werden genoemd: interactie met natuur, de natuurlijke omgeving en op de derde en vierde plaats ouders en leraren. We kunnen hieruit afleiden dat als de natuurlijke omgeving afneemt of ontoegankelijk wordt en de interactie met natuur (daardoor) ook afneemt, we een groot risico lopen dat de kinderen van nu, later inderdaad minder bij natuur en milieu betrokken raken. Gelukkig kunnen ouders, leraren en andere begeleiders nog veel goed maken, maar ik ben van mening dat we het daar niet bij moeten laten. Kinderen moeten mijns inziens ook zonder begeleiders de natuur kunnen verkennen.

Er is een theorie die, heel mooi, de Biophilia theorie⁴ heet (bio = leven; philia = liefde), waarin wordt beweerd dat de liefde voor de natuur bij de mens aangeboren zou zijn. Vanuit de sociobiologie wordt geredeneerd dat we niet zonder de natuur kunnen en daarom zit die liefde voor de natuur in onze genen. Daarmee kunnen we twee kanten op: als we verder en verder van de natuur vervreemden, steekt die aangeboren liefde vanzelf weer de kop op en zullen we beseffen dat we niet zonder de natuur kunnen. Of: net zoals andere eigenschappen en lichaamsfuncties van de mens in de loop van de evolutie zijn verdwenen omdat ze niet meer nuttig waren (zoals lichaamsbehaaring), kan de liefde voor natuur misschien ook langzaam uitsterven.

Ik denk dat we er alle reden toe hebben te veronderstellen dat een afname in omgang en ervaringen met en in de natuur zal leiden tot een afname in de betrokkenheid bij en interesse in natuur. Dat daarmee het draagvlak voor natuurbescherming in de loop van de generaties af zal nemen is een logische veronderstelling. Vanuit deze redenering is het begrijpelijk en terecht dat volwassenen zich zorgen maken over de afname van natuur en natuurbelevingen van kinderen.

Tot slot

Maar, betrokkenheid bij natuur is niet alleen belangrijk voor kinderen, ook volwassenen moeten we er bij blijven betrekken. Veel volwassenen vervreemden in rap tempo van de natuur. Er is steeds meer discussie over zeggenschap over natuur; mensen zouden meer te zeggen moeten krijgen over natuur in hun omgeving. Mijn mening is dat mensen zich eerst meer betrokken moeten voelen bij de natuur in hun omgeving, voordat ze er iets over te zeggen hebben. Door natuur in een cultuurhistorisch perspectief te plaatsen bijvoorbeeld en daardoor te begrijpen wat er precies veranderd is in hun natuurlijke omgeving en waarom. En door mensen na te laten denken over natuurervaringen in hun jeugd. Maar ook over de relatie mens en natuur; hoe vinden we dat we ons verhouden tot de natuur? Staat de mens boven de natuur? Of staat de natuur boven de mens? En welke gevolgen heeft een dergelijke positie voor onze omgang met de natuur? Wat ik met al deze vragen wil aangeven is dat ik denk dat volwassenen ook moeten blijven nadenken over hun visie op natuur en daarmee over hun eigen betrokkenheid bij natuur, dan kunnen we het met oprecht enthousiasme doorgeven aan de jeugd.

¹ Bouw, C. en Karsten, L. (2004). Stads-kinderen. Verschillende generaties over de dagelijkse strijd om de ruimte. Aksant, Amsterdam

² de Witt, A. (2005). Van vervreemding naar verantwoordelijkheid. Ministerie van LNV, Den Haag.

³ Tanner, T. (1980). Significant Life Experiences: a new research area in Environmental Education. Journal of Environmental education. P.17-24.

⁴ Wilson, E.O. (1984). Biophilia. Harvard university Press. Cambridge.

Riyan J.G. van den Born
Radboud Universiteit Nijmegen
R.vandenBorn@maw.ru.nl

Nieuws van het Natuurmuseum

De tentoonstellingen "Vlinders in je buik" en "Merelmest, Miezemuizen en Hommel-pap" zijn verlengd tot resp. 21 augustus en 3 april 2005. De eerste is bedoeld voor kinderen vanaf ca. 10 jaar, de tweede voor kleuters en iets ouder.

Dan is er nog vanaf 24 april een bijzondere tentoonstelling over natuurlijk gedroogde dieren: 'mummies uit de depots van natuur-musea'. Dit alles vormgegeven in een Egyptische sfeer.

Openingstijden: maandag t/m vrijdag van 10.00-17.00 en zondags van 13.00 - 17.00 uur

Genoeg van het slechte imago: Duitse discount gaat biologisch

Wie in de Lidl inkopen doet kan sinds kort ook kiezen uit producten met een eco-keurmerk. Zoals zuurkool, lente-uitjes, knoflook en witte en blauwe druiven. Ook Aldi verkoopt regelmatig biologische groente en fruit, en ook hier druiven! Nog geen twee jaar geleden bleek uit TNO-onderzoek dat de druiven van Aldi en Lidl maar liefst 130 verschillende bestrijdingsmiddelen bevatten. Driekwart van de monsters was niet in orde volgens de criteria van de Warenwet. Volgens de heer Muilerman van de Stichting Natuur en Milieu, en constructief samenwerkend met commercieel directeur Meijer van Lidl in het kader van de bewustwordingscampagne 'Weet je Wat je Eet', heeft het moeite gekost om betrouwbare leveranciers te vinden van biologische druiven. In landen als Italië, Griekenland en Turkije is de wetgeving veel soepeler dan in Nederland, en regelmatig waren er nog bestrijdingsmiddelen te vinden op druiven die dan vernietigd moesten worden. Toen men daar genoeg van kreeg is men voor deze producten maar helemaal ecologisch gegaan... Het resultaat lijkt positief. Lidl heeft geen

druif minder verkocht omdat het vertrouwde lage prijsniveau is aangehouden. Ook met de aardbeien timmert Lidl deze zomer aan de weg. Men ziet het op de eerste plaats als een investering in hun goede naam, want door een hogere prijs voor deze produkten blijft de winst natuurlijk wat achter.

De ommezwaai van deze supermarktketens bevestigt de mening van sommigen die menen dat een concern zijn macht moet gebruiken om de consument aan te zetten tot meer milieubewust aankoopgedrag. De portemonnee wint het nog meestal van het milieu. Door scherp te prijzen en de biologische produkten duidelijk uit te stallen zou dit moeten lukken. Volgens Muilerman kunnen de supermarkten met de macht van hun enorme inkoopcapaciteit boeren en tuinders zo heel goed laten weten dat ze de overschrijding van bestrijdingsmiddelenwet niet meer tolereren.

(Uit: Terra -vh Natuur en Milieu, no. 1 - 2005)

Voorzitter Arie van den Brand van Biologica, brancheorganisatie van de biologische landbouw, geeft een paar meningen

-Hoe elitair is biologische voeding

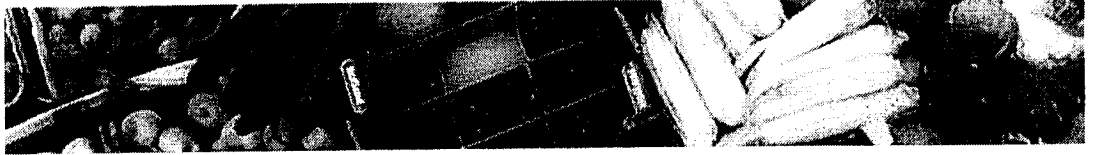
Het lijkt erop dat er maar steeds gestimuleerd moet worden om meer biologische produkten af te zetten. Minister Veerman neemt momenteel een proef in een Nederlandse gemeente met het verlagen van de prijs van biologische produkten, en wil de invloed daarvan op het koopgedrag van de inwoners grondig bestuderen. Van den Brand vindt de ethiek van zo'n verlaging niet helemaal kloppen. Bij een eerlijke handel horen ook eerlijke prijzen, en die zijn daarom meestal hoger. Hij citeert voorzitter Petrini van de Slow Food Beweging die enkele jaren geleden de Europese Sicco Mansholt prijs ontving: "elitair dat is dat de gemiddelde Italiaan meer uitgeeft aan mobiel bellen dan aan verse produkten in de koelkast." Ofwel het gros van de Europese consumenten kan de prijs heel goed opbrengen, maar kiest voor wat anders. En voor degenen die het niet kunnen betalen zou er een inkomenspolitiek bedreven moeten worden.

-Hoe gezond is biologische voeding

Het is gezond voor natuur en leefomgeving en dat heeft ook zijn effect op ieder mens

MILIEU RONDOM

afzonderlijk. Het ministerie van Landbouw is tegenwoordig zo ver dat het de gezondheidseffecten van biologische producten wil laten onderzoeken. Van sommige groenten en fruit is al aangetoond dat er meer vitamines in zitten, en biologische melk is beter voor de weerstand. Biologisch heeft een kraamkamerfunctie voor de gewone landbouw. Internationaal gezien hoort de gangbare Nederlandse landbouw tot de kopgroep en is het verst in reductie van gewasbeschermingsmiddelen en mestemissies. Het klopt helaas nog steeds dat Nederlandse tuinders koplopers zijn in het gebruik van gif per hectare. Maar als consument koop je geen hectares. Op de Nederlandse paprika's zitten veel minder residuen gif dan die uit Spanje, waar de wetgeving stukken makkelijker is. Daarbij telt ook mee dat hoe verder weg een produkt geteeld is, hoe moeilijker te controleren. Vlees van koeien uit Argentinië en Greenfields van

volgende onderhandelingen zullen waarschijnlijk het eko-keurmerk en de labels voor streekproducten onder vuur komen te liggen. De Amerikanen zeggen nu al dat ze ook Roquefort en Bordeaux op de markt willen brengen. Eko-keurmerken en streeklabels noemen ze handelsverstoring. Of iets ecologisch of maatschappelijk verstoring doet er niet toe voor de WTO.

-De Europese landbouw versus nationale problematiek

Als we over de volgende ronde van landbouwhervormingen binnen de EU gaan praten, moet er niet meer gezegd worden 'Kom erbij en pas je aan', zoals indertijd bij Spanje, Portugal en Griekenland. De EU zal moeten erkennen dat de Polen, Hongaren en Roemenen hun eigen vorm van landbouw hebben. Veertig procent van de Roemenen werkt nog in de landbouw, er zal enorme sociale en economische ontwrichting plaatsvinden als je het huidige Europese

MILIEU RONDOM

Albert Heijn hebben het imago van lekker buitenlopende beesten, maar zijn de laatste maanden van hun leven ook gewoon afgefokt in de intensieve veehouderij.

-De gentechologie

Biologica sloot vorig jaar een convenant met o.a. LTO en Plantum NL (vertegenwoordiging van de zaadbedrijven). Hierin werden afspraken gemaakt over minimumafstanden tussen akkers en over de schadevergoeding bij besmetting.

De Milieubeweging was niet te spreken over gemaakte afspraken, met name op het gebied van schadevergoeding, die de biologische landbouw voor een deel meebetaalt. Van den Brand is van mening dat een convenant waarbij altijd water in de wijn moet worden gedaan, toch meer te bieden heeft omdat de biologische boeren en tuinders in ieder geval een regeling hebben gekregen. De huidige regering wil verder geen wettelijke vastlegging. Wat Van den Brand heel erg irriteert is dat de grote spelers in de discussie van de Gentech buitenspel blijven. Want wie vraagt eigenlijk om gentech? Een grote speler is de Wereldhandelsorganisatie WTO, die ook de industriële belangen ervan ziet. Bij de

model daarop toepast. Moeten de Europese fouten van intensieve landbouw en vervuiling daar opnieuw gebeuren? Met zoals minister Brinkhorst het verwoordde "moet men daar dan terug naar de plaggenhutten", zet je volgens van den Brand een enorm stempel op het hoofd van Poolse en Roemeense boeren, achterlijk en marginaal. Het minste dat de EU kan doen is om aan de boeren daar te vragen: wat willen jullie zelf eigenlijk? En dan maar eens onze mond te houden.

(Uit: Milieudefensie, no. 3, 2005)

Willemijn van Rooij

BIOLOGICA

De badmeesters van de natuur

Wandelen in de natuur met de LBG is als het nemen van een bad in een museum. Als er dan tenminste een badmeester bij is. Het lijkt zo op het eerste gezicht een vreemde vergelijking, maar dat is het toch niet.

Als je een bezoek brengt aan een museum en jezelf onderdompelt in de kunst raak je gemakkelijk onder de indruk, overweldigd of ontroerd van alles wat je ziet. Veel dingen vind je gewoon wel, of gewoon niet zo mooi.

Maar kunst krijgt een extra dimensie als je er meer van weet. Als je uitleg krijgt over wat je ziet en iets te horen krijg van de achtergronden van de kunstenaar en het kunstwerk, zie je lagen die je eerder niet zag. Het is een vorm van verdieping die leidt tot meer begrip en waardering – en tot een groter genot. Daar is dus die badmeester voor. En ben je eenmaal geïnteresseerd, dan krijg je vanzelf de behoefte om er nog meer over te weten te komen.

Natuur is natuurlijk ook kunst. Sterker nog, de natuur in Nederland is één groot openlucht museum. En daar kun je lekker in rondwandelen en heel veel plezier beleven. De afdeling Groesbeek van dit museum is voorzien van enkele juweeltjes, die liggen zo aan de oppervlakte voor het oprapen. Maar daaronder ligt nog veel meer. Je moet er dan wel induiken, maar dan kom je op dieptes die elk een hele eigen wereld herbergen. Het is dan wel handig als je daar een beetje hulp bij krijgt; iemand die je kan vertellen waar je moet zijn en hoe je het moet doen.

Bij de LBG heb je dus van die badmeesters. Met groot enthousiasme zetten die zich in om wandelaars de fijne kneepjes van natuur-genot te leren. Die mensen de natuur laten ervaren zoals ze het nog nooit hebben meegemaakt, die je laten zien, horen, voelen, ruiken en proeven. Die vertellen over het hoe en het waarom en wat alles is. Die nieuwe werelden openen. Zo leer je dat er veel meer is - en te beleven valt - dan je op het eerste gezicht dacht.

En waarom deze vrijwillige instructeurs het doen is heel simpel: als je mensen liefde en plezier voor de natuur bijbrengt, zorgt dat voor meer waardering en genot. En hoe meer mensen enthousiast worden, hoe meer de natuur daarvan zal profiteren. Daarom worden er onder andere wandelingen georganiseerd onder deskundige leiding. Nu wordt daar extra aandacht aan besteed omdat de LBG dit jaar 5 jaar bestaat; deze jubileumwandelingen zetten de mooiste plekjes in en rondom Groesbeek extra in het zonnetje.

Zo verzamelden zich op zondagmiddag 10 april jongstleden zo'n 100 mensen op de parkeerplaats van restaurant de Diepen in Milsbeek voor een wandeling in het bos onderaan de stuwwal bij de St. Jansberg. Geen badmeester outfit, maar voor de herkenbaarheid van de gidsen was een nieuwheidje bedacht: uit een grote plastic plunjezak werden groene petjes tevoorschijn getoverd met op de klep in grote gele letters LBG. Ze doen een beetje aan het hoofddeksel van Fidel Castro denken, de leider van Cuba. Deze middag waren de petdragers de leiders van bij elkaar 9 groepjes die één voor één in het bos verdwenen.

En als je nog maar even op pad bent, valt je oog gelijk op van alles. Er is dan ook veel te vertellen en de mensen van het groepje zijn niet te benauwd om vragen te stellen. En heel langzamerhand wordt inzichtelijk waarom het er hier zo uitziet en vertelt het verhaal van dit bos zich vanzelf. Zeer bepalend voor de natuur op en rond de St. Jansberg zijn 2 ontwikkelingen die zich in het verleden hebben afgespeeld. De ene heel - bijna onvoorstelbaar - lang geleden, de andere is van recenter datum.

Heel vroeger, zo'n 180.000 jaar geleden is de stuwwal gevormd door het landijs dat zo'n 300 meter dik grote bergen zand, en kiezel en ook leem voor zich uitduwde. Tegelijkertijd zorgde die stuwing ervoor dat

de loop van de Rijn naar het zuiden werd verschoven en samenliep met de Maas. Deze informatie verklaart tijdens de wandeling heel veel verschijnselen die je daar tegenkomt: bijvoorbeeld door het inschuren van de rivier is aan de zuidkant van de stuwwal een steile wand ontstaan en het vlakke land erachter is zeer nat omdat het water op de stuwwal goed kan inzigen door grote hoeveelheden leem die in de opgeschoven berg zaten. Zodoende komt het onderaan de wal aan de oppervlakte als kwelwater. En dit staat weer garant voor allerlei specifieke ontwikkelingen met een grote en gevarieerde natuurwaarde. In de luwte van de stuwwal dwarrelde later het vruchtbare löss neer, wat niet anders is dan gewoon weggewaaid zeebodem. En daarop groeien weer bijzondere planten.

Een tweede ontwikkeling die heeft gezorgd voor de huidige allure van dit gebied is dat ene baron Van Verschuer (en later zijn familie) midden in dit bos een landgoed had. Dat speelde van ongeveer 1837 tot 1982. De baron is verantwoordelijk geweest voor een groot deel van het bomenbestand dat je daar nu aantreft – en hoe het er staat. Zo vind je daar allerlei opmerkelijke lanen met onder andere mispels, meidoorn en lindes. Daarnaast was hij was een bomenkenner en vond hij het leuk om allerlei exoten op zijn landgoed aan te planten: zo vind je daar zomaar een Mammoetboom oftewel een reuze sequoia (*Sequoiadendron giganteum*), maar ook zilverspar, esdoorn, tamme kastanje, coniferen (*Thuja plicata*) en nog veel meer. Begrijpelijk, want destijds gold; hoe meer exoten, hoe groter je rijkdom.

De aanwezigheid van de familie heeft er ook voor gezorgd dat er 3 vijvers in het bos zijn gegraven: er moest natuurlijk geboord worden. Een prettige bijkomstigheid daarvan was dat je er 's winters ijs uit kon hakken dat je dan gebruikte om de ijskelder koel te houden.

Bij de vijvers nestelt nu een ijsvogelpaartje en in de ijskelder wonen nu verschillende (zeldzame) vleermuizen zoals bijvoorbeeld de grootoor en de franjestaart.

Als je dit nou allemaal niet weet, dan blijft er net zo goed een prachtig natuurgebied over waar je net zo goed heerlijk in kunt wandelen en genieten. Maar met de aangereikte kennis kijk je er toch anders tegenaan en zie je meer. Het is een gratis extra inkijkje dat je een stuk wijzer maakt – en een beetje rijker. En dan wordt er tussen de bedrijven door natuurlijk ook nog gewoon van alles verteld over vogeltjes die je hoort en ziet en plantjes die ieder weer hun eigen verhaal hebben en komen ook allerlei ontwikkelingen aan bod die te maken hebben met het natuurbeheer van tegenwoordig.

Het groepje waarmee ik de wandeling doe kan er maar geen genoeg van krijgen. Verder willen ze, op naar het volgende natuurbad. Precies wat deze badmeesters van de natuur willen. Vakkundig en met geduld houden ze je eerst vast aan de haak, maar leren je snel je armen en benen te gebruiken. En als je een paar keer met ze mee bent geweest, voel je je als een vis in het water en kan je heerlijk zelf je vleugels uitslaan om alles in het openluchtmuseum op eigen kracht verder te ontdekken!

Peter-Paul Jacobs

Natuureducatie langs het tuinpad van mijn vader!

Natuureducatie helpt kinderen en volwassenen met de natuur in contact te komen. Door meer kennis en gevoel voor de natuur ga je meer van de wereld om je heen genieten.

Grootouders en andere ouderen zouden een belangrijke rol kunnen spelen bij natuureducatie van kinderen. Veelal hebben ze ervaring op het gebied van natuurbeleving en natuurkennis - ze zijn tenslotte opgegroeid in een tijd dat natuur nog volop aanwezig was in de woonomgeving van kinderen, en dat buitenspelen hét tijdverdrijf was omdat er weinig alternatieven waren.

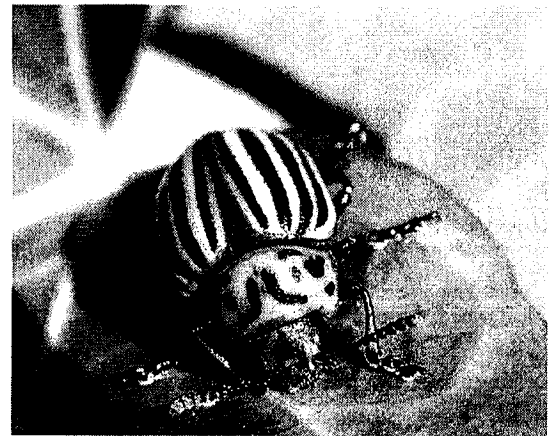
Langs het tuinpad van mijn vader.....

Wie herkent zich als kind zijnde niet in de tekst van het melancholieke deuntje van Wim Sonneveld? Toch lag aan dit tuinpad voor mij letterlijk en figuurlijk, de kiem tot natuurontwikkeling in mijn jeugd, begin jaren zestig.

Zoals bij de meeste mensen hadden mijn ouders ook een moestuin of hof om aan de eerste levensbehoefte te kunnen voldoen. In het voorjaar werd het land eerst met de schop, één steek diep omgezet, waarbij de spaarzaam verzamelde mest, bestaande uit alles wat aan resten uit eigen huis en tuin kwam, weer terug aan de natuur werd gegeven. Het was als het ware een gesloten kringloop.

Nu wordt dit overschot als GFT afval, zoals wij alles afval noemen wat ons niet (meer) ten nutte is, afgevoerd. Er werd toen niets weggegooid, het oud brood gaven we aan de eenden, die in de vijvers bij Kouws (Koopmenneke) zaten, of werd verzameld in een emmer, die als "drank" bestemd was voor het huisvarkens in de buurt. Het houden van varkens binnen de bebouwde

kom is al lang verboden en de cultuurhistorische vijvers zijn verdwenen. Het enige dat hieraan nog herinnert is de straat waarin ik woon, de Vijverweg. Zelfs de oude naam van de buurt, "de rooi buut", die herinnerde aan het vroegere gebruik van de vijvers voor de vlasteelt, is in de vergetelheid geraakt (de vijvers werden in vroeger dagen gebruik om vlas in te laten rotten of rooten). Alleen de straatnamen Vlasrootweg en Vijverweg herinneren nog aan het oude cultuurgebruik. Een ander fenomeen dat mij nog helder voor de geest staat, was de overvloed aan coloradokevers op het aardappelloof in onze tuin. Deze kevers waren een ware plaag voor veel landbouwers en werden dan ook met alle mogelijke middelen bestreden. Als kind werden wij gestimuleerd om deze zwart geel gestreepte kevers te vangen en de vraatzuchtige larven tussen het loof uit te halen. Jampotten vol haalden wij van het veld, tot grote tevredenheid van mijn vader (niks gift spuiten, gewoon dagelijks met de hand verwijderen).

Coloradokever

Ook het beeld van grote groepen 'huuskletsen' (huismussen), die gezamenlijk een zand- of stofbad namen in het keurig aangeharkte pootbed, staat nog steeds op mijn netvlies gebrand. Als deze mussen tot grote ergernis van mijn vader, de net ingelegde erwten naar boven haalden wist ik, waar ik het klosje met het zwarte garen moest halen. Nadat mijn vader rondom het bed verschillende stokjes in de grond had gestoken werd er een wirwar van draadjes boven het bed gespannen, waardoor de huuskletsen elders hun vertier zochten.

Als kinderen van de 'rooi buut' hadden we ons eigen kleine domein en kwamen we zelden op het grondgebied van andere buurtschappen, het grote vogelvrije domein waar we veelvuldig kwamen, waren de uitgestrekte bossen rondom Groesbeek.

Vlas

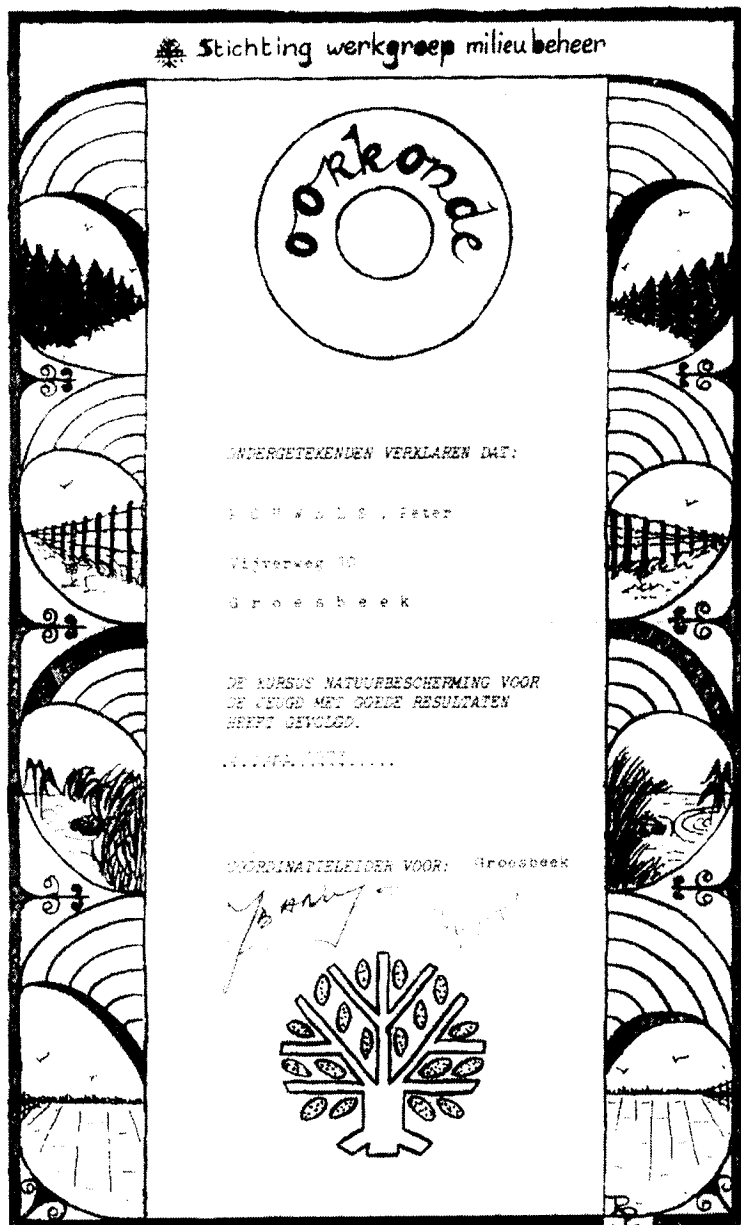

Wim Sonneveld - Het Dorp

*Thuis heb ik nog een ansichtkaart
 Waarop een kerk, een kar met paard
 Een slagerij, J. van der Ven
 Een kroeg, een juffrouw op de fiets
 Het zegt u hoogstwaarschijnlijk niets
 Maar het is waar ik geboren ben
 Dit dorp, ik weet nog hoe het was
 De boerenkinderen in de klas
 Een kar die ratelt op de keien
 Het raadhuis met een pomp ervoor
 Een zandweg tussen koren door
 Het vee, de boerderijen
 En langs het tuinpad van m'n vader
 Zag ik de hoge bomen staan
 Ik was een kind en wist niet beter
 Dan dat het nooit voorbij zou gaan
 Wat leefden ze eenvoudig toen
 In simpele huizen tussen groen
 Met boerenbloemen en een heg
 Maar blijkbaar leefden ze verkeerd
 Het dorp is gemoderniseerd
 En nou zijn ze op de goeie weg
 Want ziet hoe rijk het leven is
 Ze zien de televisie-quiz
 En wonen in betonnen dozen
 Met flink veel glas, dan kun je zien
 Hoe of het bankstel staat bij Mien
 En d'r dressoir met plastic rozen
 En langs het tuinpad van m'n vader
 Zag ik de hoge bomen staan
 Ik was een kind en wist niet beter
 Dan dat het nooit voorbij zou gaan
 De dorpsjeugd klit wat bij elkaar
 In mini-rok en beatle-haar
 En joelt wat mee met beat-muziek
 Ik weet wel het is hun goeie recht
 De nieuwe tijd, net wat u zegt
 Maar het maakt me wat melancholiek
 Ik heb hun vaders nog gekend
 Ze kochten zoethout voor een cent
 Ik zag hun moeders touwtje springen
 Dat dorp van toen het is voorbij
 Dit is al wat er bleef voor mij
 Een ansicht en herinneringen
 Toen ik langs het tuinpad van mijn
 vader
 De hoge bomen nog zag staan
 Ik was een kind, hoe kon ik weten*

Vooral op woensdag middag trokken we met hele hordes het bos in en zwierven we van de Mookerheide tot aan het Reichswald en van de St Jansberg tot aan het Nederrijkswald. Tijdens deze zwerftochten leerde ik spelenderwijs een steeds groter wordend deel van het bos kennen en werd mijn wereldoriëntatie op het gebied van de natuur steeds groter. Ik wist op een gegeven moment precies waar de diverse dieren hun onderkomens hadden. Het is die periode geweest dat ik regelmatig thuis kwam met een jonge Kauw, Ekster, Kraai of Vlaamse Gaai die we gevonden hadden als wees, om deze vervolgens af te geven aan andere vrienden of zelf thuis groot te brengen.

Als 1970 wordt uitgeroepen tot het jaar van de natuurbescherming, beginnen steeds meer mensen zich terecht zorgen te maken over de negatieve ontwikkelingen in de natuur. Om de mensen meer bewust te maken van de natuur werden diverse campagnes gevoerd en o.a. nieuwe natuurroutes aangelegd. De N70 route op de Duivelsberg is hiervan nog een tastbaar bewijs. Het is in het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw geweest dat ik via de lagere school in aanraking kwam met de Jeugd Natuureducatie van Werkgroep Milieubeheer Groesbeek. In het oprichtingsjaar van de WMG werd er voor de jeugd van Groesbeek, in de voormalig BLO school aan de Zevenheuvelen weg, op de zaterdagochtenden een cursus natuurbescherming gegeven. Onder leiding van Jan Norp, Sief Reichgelt, Ben Thissen en andere natuur-liefhebbers (waarvan mij de namen ontschoten zijn), trokken wij de natuur in en maakten kennis met de verschillende facetten hiervan. Er waren volgens mij vier verschillende thema's o.a. bos & hei, sloot & plas, akker & weide en het landschap, maar zeker weten doe ik dit niet meer. Wel kan ik mij nog goed herinneren dat we b.v. in de Bruuk in een sloot gingen scheppen en dat we diverse dieren vingen waaronder salamanders, kikkers en 'katvisjes' (stekelbaars). Het beeld met geluid van de veldleeuwerik die boven het kleinschalig landschap tussen de oude Drulsegeweg en de Ruijsdaalweg zijn hoogste lied zong is mij nog altijd bijgebleven. Maar ook de leeuwerik moest het veld ruimen, toen hier de woonwijk Lievensweg en Van de Veldeweg verrezen. In het bos kregen we de opdracht om de verschillende vruchten waaronder kastanje, dennenappel, eikel en beukenoot bij de juiste boom te zoeken, iets wat voor mij gesneden koek was.

Als beloning voor mijn deelname aan deze cursus ontving ik op 2 juni 1973 een oorkonde met daarbij een groen vignet met een boom erop. Het vignet ben ik kwijt maar de leuke herinneringen aan deze cursus en de oorkonde koester ik nog steeds. Net zoals mijn liefde voor de natuur.

Na mijn jeugdtijd breekt er een periode aan van huisje-boompje-beestje, waarbij mijn activiteiten m.b.t. de natuur op een vrij laag 'pitje' staan. Het vuurtje smeult echter verder en nu ik zelf kinderen heb, komt mijn eigen jeugdervaring weer naar boven. Hierbij ben ik wel geschrokken van wat er in de achterliggende periode allemaal is verdwenen. Dit is voor mij de aanleiding geweest om weer volop actief te worden voor de natuur.

PS. Het tuinpad van mijn vader, dat bestond uit een semi-verharding van as en cokes uit de kachel, is niet meer; ervoor in de plaats is een verhard pad gekomen van betonnen tegels en klinkers. Ook de tuin van weleer is verdwenen en hier ligt nu een strak, groen gazon.
 Met natuurlijke groet,
 Peter Pouwels

BON

**Ik geef me op voor het Groesbeeks Milieu-
 journal:**

naam.....

adres.....

woon-

plaats.....

(U betaalt met een acceptgiro of een incasso-formulier, die u krijgt
 toegezonden)

De vorige keer stonden op een heel moeilijke plek. Niemand wist hem te vinden, althans niemand meldde de juiste plek. Het was een pad in het Nederrijk met de naam "De Dinne van Gistere", een klein paadje met een prachtig vergezicht.

Deze keer staan we op een plek aan de rand van Groesbeek-Dorp onder één van de dikste eiken die in Groesbeek te vinden is. De boom is naar schatting 150 jaar oud en heeft naar verluid zelfs een naam "Tony", hoewel de naam wel veel lijkt op de televisiemusicus Tony Eijck. De omtrek van de boom is zeker 5 meter. De boom staat op een plek in Groesbeek die al lang bewoond is. Al vele eeuwen staan hier boerderijen, hoewel de naam van dit buurtschap, die overigens hetzelfde is als de straat hier loopt anders doet vermoeden. Iemand heeft ooit de eik hier in het open weiland geplant. De boom deed het goed op de lemige grond die hier ligt en is uitgegroeid tot een formidabel formaat: met recht een monumentale boom. De zomereik is een boomsoort waarop veel insecten leven: wel 40 verschillende soorten. Dit levert voedsel voor diverse vogels. Ringmus, vink en koolmees zaten tijdens mijn bezoek in de boom.

Half onder deze enorme eik staat een soort metalen tunnelhuis. Eigenlijk een lelijk ding. De huidige gebruikers proberen het door middel van aanplant van struiken en leibomen beter in te passen in de omgeving. Een paartje koolmezen hebben een gaatje ontdekt in de hoek van het gebouwtje en vliegen met rupsjes, die volop op de verse boomblaadjes aanwezig zijn, af en aan van de boom naar het nestje om hun jongen van voedsel te voorzien.

De omgeving van de boom en het tunnelhuis bestaat uit een typisch soort grasland, dat het best omschreven kan worden als gazon. Wie echter goed kijkt zal zien dat er niet alleen gras en madeliefjes groeien. Ereprijs, Pinksterbloem doen het goed. Er zijn er diverse gazonvelden te vinden. Er vinden allerlei activiteiten plaats. Meestal in de avonduren. Gebeurt dat

WIE KENT GROESBEEK

overdag dan zit daar vaak veel geluid aan vast. De diverse 'gazons' worden van elkaar gescheiden of begrensd door struweel of houtsingels. Ook die lijnvormige elementen zijn rijk aan vogels.

Oplossingen sturen naar:

Henny Brinkhof
Binnenveld 31
6562 ZW Groesbeek
email: h.brinkhof1@chello.nl

HET FAVORIETE PLEKJE VAN .....

In deze serie komen bekende en niet-bekende Groesbekers en niet-Groesbekers aan het woord om hun enthousiasme bekend te maken voor een bepaald plekje in en rond Groesbeek waar ze hun hart aan verpand hebben.

Aflevering 8: Door en voor de natuur gemaakt: de gebroeders Schreven

Door Peter-Paul Jacobs

Groesbeek, zaterdag 26 maart 2005

Jongens zijn het, aardige jongens. Geboren in Groesbeek in de vorige eeuw. Dat lijkt al even geleden, maar ze zijn nog jong. En toch hebben ze al een heel leven lang in de natuur doorgebracht. Ze zijn eraan verslingerd geraakt. Het is Stijn en zijn broer Kees als het ware met de papepel ingegoten. Verantwoordelijk daarvoor zijn de familie Coenen van moeders kant en achterbuurman Ben Thissen.

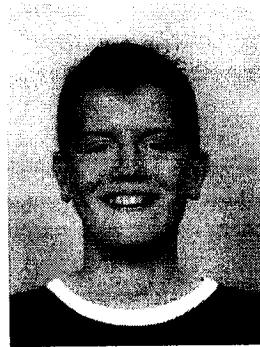
Ook zijn ze aangestoken door hun broer en zus die al wat ouder zijn. Door hun enthousiaste verhalen zijn ze bij jeugdnatuurclub "de Aardhommels" terecht gekomen. Daar zijn ze inmiddels gepromoveerd tot hulpleiding. Met als enige doel lekker met de natuur bezig te blijven.

Kenners zijn het geworden, echte natuurkenners. Om mij daarin te laten delen, nemen ze me mee naar een van hun favoriete gebieden, de St. Jansberg. We gaan op zoek naar de boom van de bosuil. In de tussentijd vertellen ze schijnbaar achteloos wat ze tegenkomen en wat het is. Ik heb nog nooit zoveel gezien op één middag.

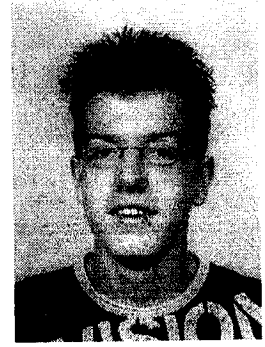
De toekomst zijn ze, ons aller toekomst: een nieuwe, veelbelovende generatie natuurvorsers die zich zal inzetten voor het belang en de kwaliteit van de natuur en haar op waarde weet te schatten. Maar bescheiden zijn ze. En dat zullen ze blijven.

Kees en Stijn Schreven ken ik van jeugd- en natuurclub de Aardhommels. Ik kom daar sinds kort, maar de jongens zijn er al heel wat jaren bij. Stijn het langst, zo'n 6 à 7 jaar, Kees iets korter, een jaar of 5. Zij zijn weer voorafgegaan door hun oudere broer en zus, die hebben er vanaf de oprichting, iets meer dan 10 jaar geleden inmiddels, bijgezet.

Er is maar één nadeel bij de Aardhommels: je moet er weer vanaf als je naar de 2de klas van de middelbare school gaat. Daarom is er voor de echte liefhebbers die geen afscheid kunnen en willen nemen, een slimme truc bedacht: een benoeming tot hulpleiding. Zo kun je er lekker bij blijven, maar dan wordt er wel verwacht dat je een handje helpt met het uitvoeren van de

Kees

Stijn

activiteiten en het in toom houden van de 25 superenthousiaste en drukke kindertjes. En dat je antwoord geeft op al hun vragen. Eén keer in de twee weken doen Kees en Stijn dit alles met grote inzet en betrokkenheid. Ze maken indruk door hun grote kennis en kennen het klappen van de zweep. Voor mij was dat de aanleiding om eens nader kennis met ze te maken; ook was ik benieuwd wat hun favoriete plek is als ze op eigen gelegenheid de natuur in trekken. Genoeg reden voor een uitgebreide wandeling.

Het is zaterdagmiddag, de dag voor Pasen. Ondanks het feit dat Pasen dit jaar aan de vroege kant is, is het prachtig weer. Het is zacht voor de tijd van het jaar en het zonnetje schijnt. We boffen, het is een prima dag om er opuit te gaan. We starten de middag aan de keukentafel bij Stijn en Kees thuis. Eerst even babbelen, want ik wil wat dingen van ze weten voordat we de natuur in gaan. We zijn met zijn drieën, verder is er niemand thuis. Een beetje verlegen zijn ze wel, maar als de eerste vraag beantwoord is, komen ze los en vertellen ze hoe alles gekomen is. Dat is wel handig, dan hoeven we dat niet tijdens de wandeling te doen, dat leidt toch maar af.

Hoe komen mensen er toe om te kiezen voor de natuur in plaats van zoveel andere leuke dingen? Dat is een interessante vraag. Zeker als je deze stelt aan jongeren. Waarom gaat het ene kind op voetbal of bij de padvinderij en sluit het andere zich aan bij een jeugdnatuurclub. Voor Stijn en Kees is het heel simpel: het kon eenvoudigweg niet anders en het gebeurde al lang geleden. Als jong kind al zat Stijn in de grond te peuteren en maakte kennis met de wereld van de wormen en allerlei ander onder-de-grond-spul. En als je eenmaal geïnteresseerd bent dat breidt zo iets zich snel uit. Er werden boekjes over dieren gekocht, er werd een rotstuintje aangelegd, geprobeerd speciale plantjes te

kijken wat er inzit aan waterleven. Hartstikke leuk!’

laten groeien zoals Gentiaan en er moest natuurlijk ook een vijvertje komen. Ook voor Kees was de achtertuin de eerste kennismaking met de natuur, vond hij ook de kleine beestjes leuk, maar had al snel iets met vogels.

Allebei zijn ze uiteindelijk het meest geïnteresseerd geraakt in vogels. Vaak zijn ze de Ooypolder ingegaan om van alles waar te nemen en te leren kennen. Vogels vinden ze ook het leukst en daar weten ze nu ook het meeste van. Ook bij de Aardhommels werden ze daarin enorm gestimuleerd. Zo kregen alle kinderen een lijstje mee van de leiding en daarop moesten ze een jaar lang alle soorten vogels aankruisen die ze hadden waargenomen. En wie er aan het eind van het jaar het meeste had, ja, die had natuurlijke een prijs. Maar Stijn zegt dat hij ook toch de plantjes nog steeds leuk vindt en zeker niet in de laatste plaats waterbeestjes. ‘En het vogelboekje houd ik ook nu nog steeds bij, dat blijft leuk om te doen; maar dat is ook echt het enige dat ik bijhoud.’

Rond de natuurclub de Aardhommels werd door Henk Klaassen en Paul Leenders van alles georganiseerd. Kees vertelt enthousiast wat hij daarbij het leukste vond; ‘zo 1 à 2 keer per jaar gingen we kuikens van roofvogels ringen, samen met Henk z’n zoon Raymond en natuurlijk met Gerard Müskens. Maar botjes in de grond stoppen en later weer opgraven en kijken wat er allemaal gebeurd is vind ik ook leuk.’

Stijn heeft andere interesses: ‘ik vond het erg leuk om naar de Koepel (poel aan de Knapheideweg) te gaan en daar amfibieën te tellen. Gewoon kijken wat er allemaal is, één voor één ze de juiste benaming geven en noteren. Ook met een netje scheppen en

Een belangrijke rol speelde ook de boerderij van de familie Coenen aan de 2de Colonjes. De moeder van de jongens komt daar vandaan en is een echte boerendochter. Toen de kinderen van haar nog klein waren oefenden haar ouders nog het boerenbedrijf uit. Daar was voor hen natuurlijk van alles te beleven, ze kwamen daar ook vaak. Een ander voordeel was dat het bedrijf dicht bij het bos lag, je kon er zo naartoe wandelen. En op de rand van dorp en natuur leeft en groeit van alles en er valt van alles te ontdekken. Inmiddels is het geen boerenbedrijf meer, maar is het nog wel steeds een mooie en boeiende plek. Zo huist daar nu een steenuil en die wordt het gemakkelijk gemaakt door het feit dat Landschapsbeheer Groesbeek (LBC) daar een uilenkast heeft opgehangen.

Het feit dat de achtertuin van de Schrevens grenst aan de achtertuin van Ben Thissen, die op de Spoorlaan woont, is gewoon een gevalletje van mazzel. Ben Thissen zelf is een groot kenner en liefhebber van de natuur. Die liefde wist hij goed over te brengen en niet alleen bij zijn eigen kinderen. Vaak riep hij de jongens van Schreven bij zich om van alles te laten zien, van broedende vogeltjes in de haag tot allerlei plantjes en beestjes. En als Stijn en Kees ook nog eens enthousiaste verhalen horen van hun oudere broer Coen en oudere zus Anne, die allebei al bij de Aardhommels zijn, dan is hun kostje gekocht.

Ze zijn echt gemaakt door de natuur; een deel door hun omgeving, maar ook door hun eigen inzet en interesses. En dat is het mooie van het leven. De dingen volgen elkaar op, na de ene komt de andere generatie, de eerste voedt de volgende. In dit perspectief ligt ook het belang van jongens zoals Stijn en Kees. Zij zullen de nieuwe generatie worden die de natuur liefheeft en die zich inzet voor het behoud en de kwaliteit ervan. Met een beetje mazzel hier in en rond Groesbeek, maar elders is ook prima.

Om tijd te besparen besluiten we met de auto te gaan. Omdat het een lang (paas)weekend is heerst er een speciale sfeer, veel mensen zijn een paar dagen op pad, het is rustiger dan anders. Onvermijdelijk hebben de eerste motorrijders zich ook al gemeld. Op de een of andere manier krijgen die het niet voor elkaar om zich in het algemeen gewoon aan de verkeersregels te

houden – en niet aan de snelheidslimiet in het bijzonder. Terwijl we door Grafwegen rijden worden we links en rechts voorbij-gescheurd door blitse boys op flitsend gekleurde racemonsters. Vluchtheuvels worden achteloos aan de verkeerde kant gepasseerd, zij zijn nu even “king of the road” en denken alleen maar aan zichzelf. En dan hebben we het nog niet eens over het jankende gebrul van die dingen. Ze zijn niet alleen een plaag in het verkeer, maar het doordringende motorgeluid hoor je ook diep in het bos. Jammer is dat; met name op de vrije dagen teisteren ze ons land en zoeken de mooie weggetjes uit met veel bochten en heuvels om een verdieping in de rijervaring te krijgen. En dat soort wegen is hier nogal voorradig.

We overleggen waar we de auto gaan parkeren. Uiteindelijk kiezen we ervoor om hem op de parkeerplaats van de Diepen te zetten. Net als wij daar uitstappen komt er een man aangelopen met een emmertje vol slootwater en allerlei groene ingrediënten. Langs de parkeerplaats en parallel aan het fietspad dat Grensweg heet, loopt een sloot vol met glashelder water met veel planten erin. We zijn nieuwsgierig en vragen hem wat hij doet. ‘Ik kom hier elk voorjaar een emmertje halen’ vertelt de man ‘dat is voor mijn vijver; dan komt er weer een beetje leven in. Het is hier prachtig helder water, dus het zal wel goed zijn!’ Hij heeft haast, helaas kunnen we niet zien wat hij precies allemaal heeft meegenomen.

We gaan door een klaphek het bos in aan de overkant van de weg waar de Holleweg overgaat in de Zwarteweg, waar “eethuis de Diepen” aan ligt. De Holleweg is een smeltwaterdoorbraak in de stuwwal en is prachtig uitgesleten. Echt een schoolvoorbeeld van een holleweg. De naam van de Zwarteweg is ook niet zomaar uit de lucht komen vallen. Lang, heel lang geleden is er in het vlakke land - vanuit ons gezien - achter de stuwwal veen ontstaan. En de mens, grootgebruiker van de natuur heeft daar natuurlijk van geprofiteerd. Lange tijd is daar veen gestoken en dat werd vervoerd naar Milsbeek. Toen was het nog geen vlakke, geasfalteerde weg, maar een hobbelig pad. En zodoende viel er nog wel eens wat materiaal van de wagens af. En veen is pikzwart, dus vanzelf veranderde het daar in een zwarte weg. Het pad is tegelijkertijd ook de route van het Pieterpad. Vlakbij de ingang staan drie witte bordjes, één met een rode pijl naar

links met de bemoedigende tekst dat het nog maar 322 kilometer wandelen is naar Pieterburen, het eindpunt in het noorden van Groningen. De tocht naar Maastricht wordt aangegeven door het andere bordje met de pijl de andere kant uit; als Maastricht je eindpunt is hoef je aanzienlijk korter te lopen, slechts 162 kilometer. Het derde bordje wijst beide kanten op en telt het aantal Pieterpadkilometers bij elkaar op: 484.

‘We zijn hier een keertje geweest met een wandeling van de LBG’ vertelt Stijn. ‘Dat was heel interessant en we hebben toen heel veel gezien. Wat ik het mooist vond was een holle boom ergens midden in het bos. Daar huist een bosuil in. Die boom gaan we nu zoeken.’ Met name deze boom is de reden dat het van de jongens het favoriete plekje is. ‘Maar Stijn heeft het bedacht’, zegt Kees, ‘en ik was het er wel mee eens om hier naar toe te gaan.’

Het blijkt dat ze hier wel vaker komen. ‘Het is zo’n mooi gebied’ vertelt Stijn, met name door het reliëf, het zijn mooie heuvels en die zijn ook erg gevarieerd. Het verschilt nogal waar je bent. Normaal beginnen we altijd bovenaan de stuwwal te wandelen. Daar is het veel glooiender, je kijkt daar meel mooi uit over Groesbeek en de Horst en natuurlijk verder Duitsland in. Maar ga je even het bos in, dan wordt het gelijk steil en is het heel anders.’

Het is een prachtig pad. Het loopt onder aan de stuwwal. Aan de linkerhand heb je mooie doorkijkjes naar het vlakke “polderland”, het oude stroomgebied van Rijn en Maas. De Maas was er al, maar de Rijn is hier naartoe geduwd door het landijs dat een enorme wal van zand en kiezel voor zich uit schoof. Zo hier en ligt er een poel, een eind verder is een groot drassig gebied met een natuurlijke vegetatie. Daarom heen liggen groene weides waarin je van alles kunt ontdekken als je een verrekijker bij je hebt. Maar met je oren kom je ook een heel eind. Onmiskenbaar is de roep van de fazant te horen. Toch maar even turen door de verrekijker en ja hoor, daar lopen d’r wat. Maar er is meer te zien blijkt dan: een paar grote hazen zitten roerloos te luisteren naar het geschreeuw en gesnater van een stel Canadese ganzen.

Aan de rechterhand is het ‘t tegenovergestelde van het vlakke polderland. Hier kijk je tegen de flink steile, beboste zuidhelling aan. Het feit dat het daar zo steil is, komt weer door diezelfde Rijn: die schuurde tegen de stuwwal aan, want die wou terug naar zijn

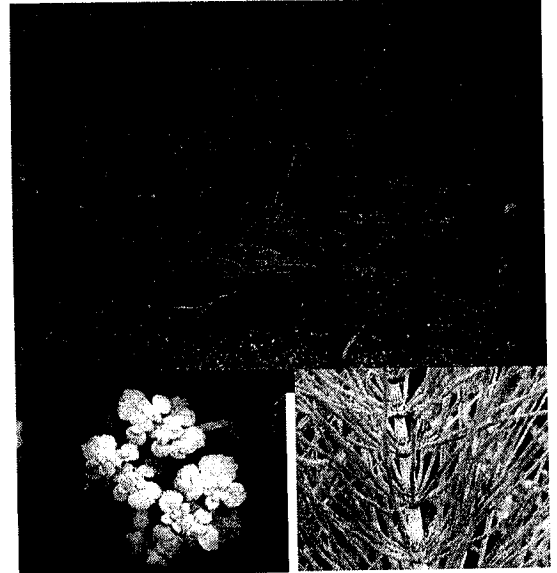
oorspronkelijke bedding. Dat ging met zo'n geweld gepaard dat de wal als het ware werd ingesneden. Wel is het steile in de loop van de duizenden jaren wat milder geworden.

We besluiten om het eerste pad rechts omhoog te nemen. Stijn loopt voorop en bepaalt min of meer waar we heen gaan en hoe we lopen. Kees volgt op gepaste afstand. Dit blijkt typisch te zijn voor de verhoudingen en dit zal zo de hele wandeling blijven; kennelijk zijn ze het zo gewend. Stijn speurt als een soort verkenners de hele tijd rond en heeft zijn blik vooral omlaag gericht en is heel alert. Kees loopt er rustig achteraan en is vooral bezig met rond te kijken of hij wat van zijn gading vindt. Hij heeft de blik wat meer geheven en tuurt regelmatig rond door zijn verrekijker. Hij hoeft ook niet zo op te letten waar hij loopt, Stijn doet immers de route.

We zijn nog maar even aan het lopen en dan valt Stijn zijn blik op veertjes. Gek genoeg zijn het blauwe veertjes, een natuurlijke kleur. 'Dit is in ieder geval geen ijsvogel geweest' concludeert Stijn gedecideerd, 'kijk maar, hier liggen ook vleugel-veertjes bij en die zijn grijs met wit. Als het een ijsvogel was geweest dan hadden ze blauw moeten zijn. Volgens mij is het een grasparkiet; die zal wel ontsnapt zijn of gewoon losgelaten door iemand die er geen zin meer in had.' Kees denkt dat de parkiet

De Jansberg is beroemd vanwege zijn beken en bronvegetatie

Brongebied met Goudveil en Reuzenpaardestaart

gepakt is door een sperwer. 'Die zijn tevreden met kleine vogeltjes, een havik laat zoiets gaan, die ziet veel meer in een duif, daar heeft hij meer aan.' Ook herinnert hij zich dat hij eens twee geplukte sperwers heeft gevonden onder een haviksnest. Hij vertelt dat hij altijd even goed rondkijkt bij een geplukte vogel. 'Als je geluk hebt kun je er nog een ringetje bij vinden. Dan weet je waar het dier vandaan komt.' Hij vertelt daar nog een leuk verhaal over. 'Als je met een metaaldetector onder een haviksnest zoekt, vind je hartstikke veel ringen. Laatst hebben we dat gedaan en vonden we er wel 20. Het zijn dan voornamelijk ringen van duiven; we vonden er zelfs een van 1987!' Terwijl we het hier over hebben tuurt Kees even door zijn verrekijker. Er cirkelen 4 buizerds boven het Reichswald. Mooi gebruik makend van de thermiek zweven ze zonder wat te doen in een spiraalvorm omhoog. Dat moet toch prachtig zijn als je zo boven dit gebied kunt zeilen.

Het blijkt dat het seizoen bepalend is voor de manier waarop Stijn in de natuur rondloopt. 'Als het ruitijd is ben ik vooral op zoek naar veertjes. Dat komt door Gerard Müskens, die heeft ons alles van veertjes geleerd en hoe je ze kunt herkennen. We nemen ze ook mee naar huis en dan komen ze in een map terecht. Maar als het wintertijd is dan kijk ik veel meer voor me uit, dan zijn er andere dingen interessant.'

Ze zitten allebei op het Stedelijk Gymnasium. Stijn is 17 en zit in de vierde, Kees is net 15 en zit in de tweede klas. Zo heel stiekem denken ze wel eens over later en wat ze willen worden. 'Ik wil wel graag

bioloog worden' meldt Stijn 'maar of het nu mijn vak wordt of een hobby blijft, dat durf ik nog niet te zeggen. Tekenaar vind ik ook heel erg mooi.' Kees zegt iets vergelijkbaars: 'bioloog lijkt mij ook wel mooi, als het tenminste goed verdient.' Dit blijkt voor allebei toch wel een punt van overweging te zijn. Niet dat ze nou per se rijk willen worden, daar gaat het niet om. 'Nee' zegt Stijn, 'het gaat er meer om of het economisch tij een beetje meezit. Het is natuurlijk wel belangrijk dat je het echt als vak kunt uitoefenen. Als het wat slechter gaat in Nederland, dan komt daar duidelijk minder geld voor vrij.' Ook hier is Kees het mee eens: 'ja, of je moet het geluk hebben zoals Raymond, de zoon van Henk Klaassen, die gaat mee met expedities naar Siberië, die worden momenteel goed gefinancierd. Dat lijkt me wel heel mooi!'

Kees is sinds een paar jaar flink in de weer met Kievitten (*Vanellus vanellus*). 'Ik doe dat samen met Henk Klaassen' vertelt hij. 'Ooit kreeg Henk een tip dat er rond Groesbeek Kievitten waren gesignaleerd. En je kent Henk he, die is gaan kijken en is er helemaal verslingerd aan geraakt.' Ook zijn zoon Raymond werd er bij gehaald en hij vroeg of ook de hulpleiding van de Aardhommels mee wou doen. Raymond doet voornamelijk het ringen. Zo nu en dan doet Stijn ook mee. Kees legt uit hoe ze te werk gaan. 'We fietsen de gebieden rond Groesbeek af en speuren in de weilanden en akkers naar de vogels. Zien we of horen we er een, dan gaan we peilen waar we ongeveer moeten zijn en gaan dan op zoek naar het nest. We

doen dat met behulp van een een portofoontje, dat maakt het allemaal wat gemakkelijker. Hebben we een nest, dan zetten we er stokken bij. Maar dat doen we ook een meter of drie van het nest af, het liefst tegen de ploegrichting in, dan weet de boer waar het land van is dat hij daar omheen moet. Zo hopen we er aan bij te dragen dat de stand van deze pleviersoort verbetert. Alleen is er een natuurlijke vijand van de Kievit waar we niet zoveel aan kunnen doen en die zich niet zoveel aantrekt van stokjes: de vos. Die vreet nog wel eens een nest leeg. We proberen zo met ons werk, ook met dat ringen erbij, erachter te komen waar ze heen trekken. Ze zijn hier niet zo lang, ongeveer vanaf half januari tot aan april. Maar het is hartstikke leuk om te doen en zo zoetjes aan weten we er steeds meer van en krijgen we een beetje in de gaten hoe het gaat.'

Stijn ziet op een randje midden in het bos opeens wat: 'kijk' roept hij enthousiast 'heide!' Hij bukt zich gelijk om te onderzoeken of het dopheide is, want die is redelijk zeldzaam aan het worden. Maar al gauw weet hij het: 'helaas, geen dopheide, kijk maar, dan zouden er van die klokvormige bloemetjes aanzitten.' Maar hij kijkt al weer verder en ziet een ander bloeiertje: 'kijk, daar eens, dat is een Maarts Viooltje.' Hij heeft echt oog voor plantjes. Hij ziet ook behoorlijk wat staan: bosbies (langs één pad stikt het daarvan), bosanemoon, een klavertje op een omgevallen eik. Echt enthousiast wordt hij als hij wat bijzonders ziet op een onverwacht plekje: 'hé, hier kijk Kees, Knikkend Nagelkruid, da's hartstikke zeldzaam!' Kees kijkt er ook naar en beaamt dat het dat wel eens goed zou kunnen zijn.

Door zijn manier van kijken ziet Stijn, naast de plantjes, van alles bewegen. Voordat wij er ook maar erg in hebben, heeft hij al allerlei muisjes zien rennen. Vliegenschlug schieten ze weg. Maar hij ziet ook andere dingen. Steenhommels bijvoorbeeld. Maar daar stikt het dan ook van. Laag boven de grond zwermen er vele, allemaal solitair. Samen bekijken de jongens een aantal holletjes in de grond of dat hommelholen zijn. Bij een wat groter gat ontspint zich een discussie over wat dat voor een hol zou kunnen zijn. Het is wat groter dan gebruikelijk, dus niet van een muis, niet van de hommels. Dan zien ze dat er uitgegraven zand voor ligt en voorzichtig komen ze tot de conclusie dat het wel eens een wezelhol zou kunnen zijn.

Knikkend Nagelkruid

Dit soort gesprekjes komt vaker voor, ze becommentariëren wat ze zien en bepalen dan wat het volgens hen is.

De bosuilboom vinden ze allebei heel spannend. Kees vertelt wat ze er gezien hebben: 'op de grond bij de boom lagen allemaal braakballen, dat viel al enorm op. Ze lagen daar zo voor het oprapen. Toen we naar de boom keken zagen we uit de holte een veertje steken. Dat kon niet anders dan een pootveer zijn. En bij nader onderzoek bleek er een bosuil aan dat pootveertje te zitten, die zat gewoon stilletjes in het hol.' Ik ben erg benieuwd waar die boom is. Maar even later blijkt Stijns mededeling dat ze de wandeling bij de St. Jansberg normaal van bovenaf aan beginnen een waarschuwing te zijn geweest. De weg naar de holle boom van de bosuil, het doel van deze wandeling, blijkt niet te vinden, ook al vraagt Stijn aan Kees of hij de route even wil doen. Tevergeefs. Niet dat het zoveel uitmaakt, want het is er prachtig en we zien meer dan genoeg.

Poeh, poeh, die is eruit.

Een van de leukste vondsten op onze wandeling is toch wel een aantal poepputten van dassen. Bij een daarvan staat een duidelijke en waarschijnlijk verse pootafdruk van een das. We lopen op een nieuw paadje langs een akker, aan de noordkant van de stuwwal. Door de landinrichting (ruilverkaveling mag het niet meer heten) zijn de percelen anders ingedeeld en zijn er veel nieuwe palen voor de omheining geslagen. Zo hier en daar schiet er wel eens een stukje over en wordt dat ingeplant met zoveel mogelijk inheemse boomsoorten. Langs zo'n perceeltje loopt een pad van zo'n halve meter breed. Als we het volgen zien we in de verte een verhoging in een grasland liggen. Daar is een dassenburcht weten de jongens. Ze zijn er al eens eerder op attent gemaakt. Kennelijk lopen de dassen massaal van de burcht naar het bos en moeten ze onderweg hevig ontlasten. De beide jongens zijn er van onder de indruk: 'jeetje, wat veel!'

Dassenpad

Maar er is daar meer te beleven. Als je goed kijkt zie je precies bij bijna elke paal in het open landschap veel drollen en braakballen met van alles erin aan dierlijk restmateriaal, vooral botjes dus. Het stikt er werkelijk van. Zowel Kees als Stijn kunnen niet goed zien wat het allemaal is. Ze zijn ook behoorlijk grijs uitgeslagen. Misschien is dat een leuke opdracht voor de Aardhommeltjes om dat eens te onderzoeken.

Zo ontkomen we er niet aan om het even over de perikelen van de Aardhommels te hebben. Jarenlang liep de jeugdnatuurclub als een trein, Ze bestaan nu al meer dan 10 jaar, grotendeels onder de bezielende begeleiding van Henk Klaassen, Paul Leenders en Niek Willems. Altijd op pad, altijd actief met de natuur bezig, onvermoeibaar in het uitvoeren van allerlei proefjes en probeerseltjes. Zoveel mogelijk werd er aangesloten bij wat het seizoen te bieden had. En dit alles met maar een doel: liefde voor de natuur en volop genieten. Spelenderwijs wordt iedereen er wijzer van, maar dat was geen verplichting. Gewoon er bij zijn was ook goed.

De problemen zijn eigenlijk ontstaan toen de jeugdnatuurclub weer eens moest verkassen, voor de zoveelste keer. Toen vertelde Henk Klaassen al een pessimistisch verhaal over de problematische voortgang van de Aardhommels. Hij vond dat met name de gemeente niet erg meewerkte en ze een onderkomen voorstelde dat niet meer helemaal aan de eisen van de tijd voldeed.

Stijn is erin gesprongen. 'Ik heb aan alle Aardhommels gevraagd om stuk voor stuk een brief aan de burgemeester te schrijven. Aan hem persoonlijk, op zijn huisadres. We hoopten daarmee te bereiken dat hij zich er persoonlijk voor in zou zetten om de Aardhommels aan een goede plek te helpen. Waar veel mogelijkheden waren en waar we een garantie konden krijgen dat we daar lang konden blijven zitten. Want in het Montessori college ook, we hadden er keihard aan gewerkt om het mooi in te richten. En dat had nogal wat moeite en tijd gekost. Om dat elke keer weer af te breken en weer op te bouwen terwijl je weet dat het maar voor korte tijd is, ja, dat kon niet meer.'

Stijn zijn actie had succes, er kwam een brief terug van de burgemeester en er werd een prachtige locatie aangeboden: het Amigo-gebouw aan het Nijerf. De Aardhommels en hun begeleiders zijn daar flink aan de slag

gegaan met het te verbouwen en op te knappen. 'We hadden het idee dat het prachtig zou worden' zeggen Stijn en Kees allebei 'en we dachten ook dat we gauw zouden beginnen met de bijeenkomsten.' Stijn vertelt verder: 'maar toen kwamen we tijdens het boodschappen doen Henk (Klaassen) en Paul (Leenders) tegen en die zeiden dat ze ermee stopten. Voor ons kwam dat als een donderslag bij heldere hemel. We hadden het totaal niet verwacht. En we snaptten ook niet zo goed waarom.' Later werd het wel duidelijk voor de jongens: Henk en Paul wilden garanties van de gemeente dat ze daar liefst altijd, maar in ieder geval voor tenminste een jaar of 7 konden blijven zitten. De gemeente kon dat niet hardmaken en hield een slag om de arm in de vorm van een clauseule dat ze weg moesten als daar ter plekke woningen gebouwd moesten worden. Voor Henk en Paul was dat de reden om met onmiddellijke ingang het bijtje er bij neer te gooien.

Gelukkig heeft het bestuur van de WMG (Werkgroep Milieubeheer Groesbeek) alles op alles gezet om de Aardhommels toch door te laten draaien: liever Aardhommels zonder een langdurige blijfgarantie dan helemaal geen Aardhommels meer. Nu wordt de natuurclub geleid door Henny Brinhof. 'Die kenden we al' vertelt Kees, 'Stijn en ik hebben allebei op judo gezeten en daar was hij ook en natuurlijk kwamen we hem regelmatig tegen bij wandelingen van de LBG (Landschapsbeheer Groesbeek). Maar we zijn ook een keer, in de tijd nog van Henk en Paul en Niek, in de Foerpot geweest en kregen we een rondleiding van Henny. Die is zo superenthousiast, Henk

stelde een vraag, gelijk kregen we een heel verhaal en uitgebreide uitleg over het maai-beheer daar. Alles kwam voorbij, de zeis, het afvoeren, het maken van een hoop en waarom dat allemaal zo ging.' Stijn en Kees moeten er allebei weer om lachen als ze het vertellen.

Sinds een paar maanden loopt het allemaal weer bij de Aardhommels. Samen met de jongens van Schreven en met hulpleiding Niek Janssen wordt er 1 keer per 2 weken een leuke zaterdagochtend gerealiseerd. Maar eerlijkheid gebiedt om te zeggen dat er grote behoefte is aan meer leiding. Dan kan de aandacht beter verdeeld worden en komen de kinderen meer aan hun trekken. Want als je met zo'n 25 kinderen op pad bent, worden er heel wat vragen gesteld en moeten er door de kinderen veel verhalen verteld worden. En allemaal zien ze wel iets op hun pad waar ze onmiddellijk uitleg over willen hebben.

Intussen laten we de uilenboom maar voor wat hij is. Wel weten ze de weg naar de dassenburcht die we eerder hadden zien liggen. We besluiten daar naar toe te gaan. Om daar te komen kruipen we onder prikkeldraad door en steken we een weiland dwars over. Het blijkt een gigantische burcht van wel 50 meter lang te zijn. Op verschillende plekken in de wand zitten openingen. 'Goh, moet je eens komen kijken' roept Kees, 'daar ligt een woelmuis kant en klaar voor de opening!' En inderdaad, zo dood als een pier, maar nog redelijk vers. Een lekker hapje, waarschijnlijk voor de jongen, want die zijn er waarschijnlijk al. Dat is nou ook net de reden dat het zo vervelend is dat er allemaal honden loslopen in dit bosgebied. Voor een das zijn honden (familie van de wolven) hun natuurlijke vijand nummer één. Ze zijn er erg bang voor en als er een hond bij de burcht is geweest bestaat de kans dat de dassen er niet meer in durven; het risico is dan dat de jongen sterven.

We lopen nog een keer langs het dassenpaadje en gaan terug het bos in. Zo nu en dan staan we stil en luisteren naar wat we horen. Het zijn vooral meesjes die zich laten gelden. Het is een stille namiddag en samen met het bos geeft dat een extra galm aan het gefluit. 'We kunnen de vogels best wel goed onderscheiden' vertelt Kees. 'We hebben thuis een cd-rom met zanggeluiden. Dan krijg je vanzelf in de gaten wat je hoort. Het is best makkelijk en je leert heel snel.' Hij heeft het nog niet gezegd of hij roept 'hé,

hoor je dat, een roodborstje!’
 Maar er zijn rond de St. Jansberg natuurlijk veel meer vogels te ontdekken, ook al hoor je ze niet allemaal. We spotten in ieder geval een boomklever die druk in de weer is op een berk. Het schijnt dat die ook wel eens “plakspecht” wordt genoemd en er zijn ook grappenmakers die vertellen dat deze vogel verslaafd is. Want als je luistert naar zijn roep dan gaat het zo: wiet – wiet – wiet. Ze blijven er maar om roepen. Ons exemplaar houdt zich trouwens helemaal stil. Een vogel die je redelijk vaak tegenkomt is de grote bonte specht, de vlaamse gaai en natuurlijk stikt het ook van de vinken. Een tijdje later zien we het gedrongen lijfje van een winterkoninkje en horen we het deuntje van een boomkruiper. Stijn kijkt alweer verder: ‘Hé, Kees, wat zit daar in de boom?’ Kees bekijkt het door de verrekijker en determineert: ‘ja, het is toch echt een rode rug Stijn, het moet wel een kruisbek zijn.’ Het is voor mij bijna onmogelijk om te zien, vooral ook omdat hij van lariks naar lariks vliegt en tussendoor maar even rust neemt. Maar ik neem het direct aan.

Het bos op de St. Jansberg is voor een groot deel bepaald door het feit dat er vanaf 1832 een landgoed gevestigd was van baron Van Verschuer. Dat zie je niet alleen aan de bomensoorten die daar fraai, maar bijna onnatuurlijk, staan te pronken. Ook zie je nog resten van een muurtje dat eens de omheining vormde. Het wordt nu ook wel eens het “slangenmuurtje” genoemd omdat in de luwte van kronkelingen ervan slangen nestelen. Maar een ander mooi en opvallend fenomeen dat verband houdt met de baron zijn de drie vijvers, ook wel “de drie meertjes” genoemd. Aangelegd voor drinkwater en om te baden (vroeger was er een heus drijvend badhuisje) en ‘s winters werden er ijsbrokken uitgehakt om de ijskelder koel te houden. In die kelder, die ook nog bestaat, huizen nu zeldzame vlermuizen.

Ijsvogel

Er loopt een mooi pad langs de vijvers die boven elkaar liggen. Als we in de buurt van het bovenste watertje komen zien we plotseling een ijsvogel opvliegen. Alle clichés over het ijsvogeltje kloppen. Het is een iriserende helblauwe fliets die je ziet met een dolkachtige vlucht. Het is bekend dat daar een paartje zit te broeden. We zien dus het mannetje dat druk bezig is met fourageren. Hij is uit op vis, maar insecten zijn ook goed. Kennelijk is hij van ons geschrokken. En daar hebben we dan geluk bij: als hij stil zit is hij vrijwel onzichtbaar

want dan is hij gewoon bruin. Kees is blij dat we het vogeltje zien: ‘als het zo onverwacht is, is het extra leuk’ zegt hij glunderend.

Ook mooi is het in de onderste vijver. Roerloos en glashelder en waarschijnlijk ijskoud ligt het daar in het namiddaglicht. In het stille water liggen roerloos talloze kikkers, hun achterpoten gespreid. Er beweegt er geeneen. Pas als we heel dicht bijkomen zijn er een paar bereid om een paar slome slagen te maken met hun poten. Eentje doet niks, die lijkt wel dood. Kees pakt een stok en probeert hem tot bewegen te krijgen. Uitermate verstoord en geheel onvrijwillig geeft het beest gehoor aan het verzoek: precies één slag maakt hij en blijft dan weer roerloos zweven. Klaar voor vandaag.

Dan verschijnt er plotseling een grote Mechelse herder. Loopt los natuurlijk en Stijn is bang.

Het baasje roept de hond bij zich en vertrekt na een tijdje. Stijn durft weer naar het water te kijken en ziet snoeren van kikkerdril; ze liggen aan lager wal aan de rand waar het teveel aan water verdwijnt in een buis om afgevoerd te worden in een klein stroompje. Onder aan dat stroompje is een gemetseld bruggetje. Als je daar naar beneden gaat en even met je hand wat oud blad en smurrie uit het water haalt, heb je grote kans dat je dan wat rivierkreeftjes ziet. Ook best redelijk bijzonder. Maar daar komt al weer een andere hond aanlopen. Een boxer dit keer die zijn drie baasjes ver vooruit is. Hij ziet ons over het kikkerdril gebogen staan en denkt dan kennelijk dat hij daarbij moet zijn want daar zal het wel gezellig zijn. Vervolgens loopt hij er doodgemoedereerd dwars doorheen en slobbert wat water naar binnen, kijkt een beetje dom om zich heen om dan vervolgens weer als een olifant in een porceleinkast verder te plenzen en te plonzen. De baasjes weten niet wat ze de natuur aandoen en lopen al kletsend, met een losse, natte hond door.

Ons oog valt op een poel, vlakbij in de wei onderaan de stuwwal. Waarschijnlijk ontstaan door kwelwater. Jammer alleen dat er heel veel bramen omheen staan. Toch gaan we er even naartoe want op de een of ander manier trekt het toch. Het is prachtig helder water en je staat in het open landschap, voor je gevoel midden in de polder en achter je rijst de stuwwal omhoog en kun je de hele bosrand op de stuwwal langs kijken. Het is hier toch wel indrukwekkend mooi. Terwijl ik daarvan sta te genieten heeft Stijn ook nu weer wat gezien. Op de stekels van

de bramen zit een geelgerande watertor vast. Dood. Hij is aardig uit elkaar geplozen. Even denken de jongens dat een klapekster dat wel eens gedaan zou kunnen hebben, maar erg waarschijnlijk vinden ze het zelf niet. Er ontbreekt alleen wat aan het beest. Als Stijn wat verder speurt, ziet hij een eindje verder het dekschild van het beest, met de kop er nog aan. Dat was kennelijk niet te eten, afgedankt ligt het daar.

Dan lopen we het laatste stukje van de wandeling. Het is een paadje dat door de weiden naar een fietspad voert. Het is gelijk een andere wereld. Heel veel madeliefjes bijvoorbeeld om bij het gewone te blijven, maar er is ook iets dat ik nog nooit heb gezien. Het lijkt net een grote verweerde spons die zo licht als een ballon neer is gedwarreld en op een paar grassprietten is blijven liggen. Het is echt ongelooflijk. Kees en Stijn zijn duidelijk minder onder de indruk. 'Dat is volgens mij een reuzenzwam of een reuzenbovist' denkt Stijn. En Kees vindt dat dat wel klopt: 'dat denk ik ook, want we hebben het al een andere keer gezien, toch Stijn, toen een keer met Henk en Paul?' Stijn beaamt het. Ik wring me in de tussentijd in allerlei bochten om er een goede foto van te maken. Ik kan het me maar niet voorstellen dat het op die paar grassprietjes kan rusten. Het lijkt net op een UFO, je gelooft het niet en dan neem je er maar gauw een foto van als overtuigend bewijs.

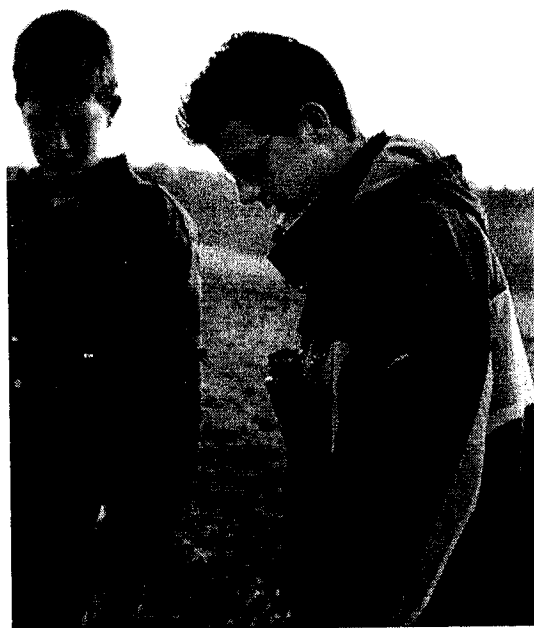

Terwijl de zon langzaam verdwijnt komen we bijna bij het fietspad lang de Telebeek. De laatste dieren melden zich nog even: een stelletje grauwe ganzen en een paar reigers vliegen over. In de verte horen we nog een veldleeuwerik zingen en zien we een torenvalkje bidden. Heel vreedzaam lijkt het allemaal. Het is mooi om de wandeling zo af te sluiten. Maar nog eenmaal biedt de natuur ons een fraai inkijkje: in een van de eiken langs het pad zien we nog een roodborsttappuit. Het beestje laat zich uitgebreid bewonderen. Het zit er heel rustig, het hoeft niets meer, de dag is gedaan. Morgen ziet ie wel verder.

Als we langs de Zwarteweg richting auto lopen, bedank ik de jongens voor deze mooie wandeling en maak ik ze uitgebreid complimenten dat het voor mij zo leerzaam was. Nog nooit heb ik zoveel gezien in een keer. Maar Stijn en Kees zijn niet onder de indruk. Voor hen is het zo simpel als wat: 'ach' zegt Stijn 'dat ligt natuurlijk vooral aan dit gebied hoor!'

Als beloning voor deze prachtige middag halen we een ijsje bij de Diepen. De jongens allebei een cornetto en ik een solero. Het weer was uitzonderlijk mooie vandaag, maar vanaf het terras van De Diepen zie je vanuit het westen wolken op komen zetten. Ze kleuren de hemel grijs, maar het tekent mooi af tegen het bruingrijs van de stuwwal. De Diepen ligt daar op een prachtige plek.

Ook al wordt het weer lelijk, de natuur blijft mooi. Voor Stijn en Kees is er volgende week gewoon weer Aardhommels. Kunnen ze weer lekker bezig met de natuur. Het is een onuitputtelijke bron.

Groesbeek op zoek naar de huiszwaluw.

Sinds 2001 kiest Landschapsbeheer Groesbeek (LBG) jaarlijks een vogel uit die dat jaar intensief in Groesbeek gevolgd wordt. Gekeken wordt waar deze nog voorkomt, of hij vooruit of achteruit is gegaan, of hij toekomst heeft en of daarbij hulp nodig is van de vrijwilligers van LBG.

Huiszwaluw

In 2001 was de roodborsttapuit de eerste vogel van ons onderzoek. Dat deze vogel vroeger een vrij normale verschijning was blijkt wel uit het feit dat er maar liefst twee Groesbeekse namen voor het beestje zijn: wientaeppeke en poalenmuske. Met name deze laatste naam is erg toepasselijk, want de roodborsttapuit heeft de gewoonte om veelvuldig op weipalen te gaan zitten, om vanaf die plek jacht te maken op insecten en andere ongewervelden. Het nest bevindt zich in slootkanten en greppels. In de jaren '70 waren er nog 16 territoria rond Groesbeek waar de roodborsttapuit voorkwam, met een concentratie tussen Nijerf, Drulse Weg en Kon. Wilhelminaweg. In 1985 was er een laatste territorium bij de Ketelstraat en toen was Groesbeek voor een paar jaar zonder poalenmuske. Begin jaren '90 werd er weer af en toe een gezien, met name in het natte, lage deel van Groesbeek. In 2001 waren er 10 territoria en in 2003 was dit toegenomen tot 15. Vooral greppels en ruige slootkanten rond De Bruuk voldoen op dit moment als broedbiotoop. Deze worden minder vaak gemaaid en dat is weer goed voor de hoeveelheid insecten e.d. die in dit soort ruige bermen/slootkanten leven.

In 2002 werd de geelgors nader bekeken. Deze vogel is gebonden aan het agrarisch landschap met houtwallen, hagen, bosjes en ruige hoekjes. Ook in jonge bosaanplant, open plekken in het bos en in de bosrand langs heidevelden voelt deze soort zich thuis. Het voedsel bestaat voornamelijk uit zaden. De jonge dieren leven van insecten en spinnen. Het nest bevindt zich op of net boven de grond. Halverwege de jaren '70 waren er nog 78 territoria in Groesbeek, vooral in de boswachterij. In 1987 was dit teruggelopen naar 29 territoria, in 1991 naar 25 en in het inventarisatiejaar 2002 werd het dieptepunt bereikt van 9 territoria. Dit beeld is ook landelijk te zien. Waarschijnlijk heeft het te maken met de intensivering van de landbouw. Heggen/houtwallen zijn verdwenen, het aantal akkeronkruiden is verminderd en door de eenvormigheid van de landbouwgewassen zijn er minder zaden beschikbaar in de winter. De achteruitgang in het bos komt doordat het bos steeds ouder is geworden. De kapvlakten van vroeger, die zeer geschikt waren, komen nu niet meer voor. Het bos wordt op een andere manier beheerd.

In 2003 stond de steenuil centraal. Diverse malen is met behulp van een cassetterecorder met daarop het geluid van een roepend mannetje het Groesbeekse buitengebied bezocht. Als je dit geluid afspeelt en er zit ergens een mannetje in de buurt, roept deze gegarandeerd terug omdat hij denkt dat er een indringer in zijn territorium is. Op deze manier kwamen we tot 26 territoria van deze kleinste uilensoort in Groesbeek. Een redelijk groot aantal. In aansluiting op dit onderzoek heeft LBG op 23 januari 2004 een informatieavond georganiseerd over kerkuilen en steenuilen. Deze avond werd bezocht door meer dan honderd mensen. Een bewijs dat deze nachtdieren bij veel Groesbekers in de belangstelling staan. Naar aanleiding van deze avond zijn op zeker tien plaatsen in Groesbeek nestkasten geplaatst voor de steenuil.

In 2004 werd besloten om de veldleeuwerik extra goed te volgen. Deze vrolijke kwetteraar behoort van nature tot het open Groesbeekse landschap zoals we dat kennen van het gebied bij de Wylerbaan en op Klein Amerika. Ook tijdens ons onderzoek bleken de meeste exemplaren zich daar op te houden. In het gebied tussen Wylerbaan en Boersteeg werd zelfs een nest met jongen, dat op de grond ligt, gevonden. Daarnaast bevond zich een concentratie rond de Dennenkamp. Een enkel exemplaar werd gesignaleerd nabij Grafwegen en bij de Hogewaldseweg. In totaal werden er 15 à 20 territoria geteld.

Voor 2005 hebben we de huiszwaluw gekozen als vogel van het jaar. Deze komt ook in Groesbeek nog wel voor, al lijkt ook bij deze soort zich een achteruitgang voor te doen. De vogel maakt zijn nest onder de randen van huizen en gebruikt daarbij klei en leem. En juist deze materialen zijn de laatste jaren steeds minder voorhanden. Vooral in de tijd dat er jongen zijn worden onvoorstelbare hoeveelheden insecten gevangen, dus de achteruitgang van huis- maar ook boerenzwaluw zal de hoeveelheid lastige insecten als muggen positief beïnvloeden.

Dit jaar zullen we, naast de huiszwaluw, ook twee andere dieren in Groesbeek nauwgezet gaan volgen. Namelijk de citroenvlinder en de egel. Hiermee hopen we dat meer mensen aan ons onderzoek willen meedoen en zo hopen we de doelstelling van LBG "mensen bewuster maken van de nog aanwezige natuur in hun omgeving" nog verder uit te dragen. Formulieren om de meldingen op te schrijven zijn via de website van LBG te downloaden. Hebt U geen internet vraag er de leden van LBG dan naar. Op de website vind je ook meer informatie hoe je de huiszwaluw een handje kunt helpen.

www.landschapsbeheergroesbeek.nl

Paul Leenders.

Waar zijn de kinderen in het bos gebleven?

40 jaar geleden was het vaak druk in het bos met kinderen en dat was niet alleen tijdens het bosbessenplukken. Een van de meest geliefde speelplekken was indertijd het bos. Tegenwoordig zie je er bijna geen kinderen meer en al helemaal niet meer alleen. Wat is er gebeurd?

Toen ik jong was, zaten we bijna altijd in het bos. Nu woonden we in het Binnenveld natuurlijk dichtbij het bos, maar wij waren zeker niet de enige kinderen. Bij de Koepel waren altijd kinderen te vinden en ook dieper het bos in waren speelplekken. Wij hadden een paar vaste speelplekken. Een ervan was een dicht, jong sparrenbos tussen het dorp en het Zwaantje. Wij noemden het "De Vier bomen" omdat er midden in dit bos een groepje oude dennen stond. Het leken er vier, maar het waren er in werkelijkheid een stuk of tien. Dit bosperceel had een flink hoogteverschil. Je kon je er geweldig in verstoppen. We speelden hier met een groepje jongens uit de straat, aangevuld met een neef vaak politie en boef (met bevrijdertje). Je leerde er sluipen en hard wegrennen als je door de tegenpartij gevonden was. Vlakbij was een oud munitiedepot van de Duitsers geweest in de oorlog. Daar kon je met een stokje naar kogelpunten zoeken. Op de steile weggetjes speelden we als het gesneeuwd had de hele middag met de slee. Een andere speelplek was bij wat wij noemden "het tweede wald", vanaf ons huis

gezien. Daar hadden we zelfs een lievelingsboom. De mijne was een tamme kastanje, die takken had tot bijna op de grond. Je kon er dus mooi in klimmen. Vanuit die boom kon je een mooie heksenbezem zien in een grote den. Opvallend waren de geulen in dat bos. Wij dachten dat het loopgraven waren uit de oorlog. Later hoorde ik dat het geulen waren, die gemaakt werden wanneer er een nieuw bos geplant werd. De bomen zouden beter groeien na deze grondbewerking. Als kind bestreken we dus grote delen van het bos en we bleven daarbij niet op de paden, integendeel, juist daarbuiten was het interessant.

Was het in het bos toen niet gevaarlijk? Ik denk niet gevaarlijker dan erbuiten. Ik ben in die tijd een paar keer andere groepen kinderen tegengekomen in het bos die ruzie zochten. Dat was minder leuk, maar we kwamen altijd met de schrik vrij. Eenmaal, toen ik met mijn vriendje kogels aan het zoeken was bij het oude munitiedepot, kwam er een volwassene man aanlopen. Mijn vriendje, Henry Hagemans schoot ervandoor. De man liep weer verder. Henry, die hard naar huis liep en daar mijn vader waarschuwde, meende gezien te hebben dat de man een mes bij zich had. Het was loos alarm.

Tegenwoordig zie je geen kinderen meer in het bos en al helemaal niemand meer buiten de paden. Het gemis aan kinderen is zo groot dat het zelfs Staatsbosbeheer is opgevallen. In het magazine "Onverwacht Neder-

Het enge bos?

land" dat ze uitgeven, heeft ze er in het nummer van december 2004 een artikel aan gewijd. Kinderen komen veel minder buiten dan vroeger. Dan is de natuur door de toenemende verstedelijking ook nog eens verder weg komen te liggen. De kinderen krijgen tenslotte al zo veel prikkels dat ze de natuur niet nodig lijken te hebben. Achter de computer is ook genoeg uitdaging te vinden.

Dat was ook de Minister van Natuur en Milieu van het Land Nordrhein Westfalen, Bärbel Höhn, opgevallen. Tijdens de opening van het Ketelwaldproject op 28 januari 2005 bij de Diepen, zei ze dat ze zich ernstig zorgen maakte over het gebrek aan kinderen in de natuur. Volgens haar waren er al kinderen die niet meer achteruit konden lopen, omdat ze altijd achter de computer of de TV zaten en nooit meer in het bos kwamen. Voor de enthousiaste Bärbel was spelen in het bos de normaalste zaak geweest en zij had genoten van de schoonheid van het bos. Voor haar horen kinderen bij het bos is het ook voor het voortbestaan van het bos van belang dat kinderen dat bos waarderen.

Volgens mij speelt er nog een belangrijke factor een rol: angst van de ouders. Voor ouders, met name moeders, wordt bijvoorbeeld het bos als zeer beangstigend ervaren. Ik sprak laatst een vrouw die als kind veel in het bos speelde net als iedereen toen. Nu was ze in de veertig en durfde zelfs niet meer alleen in het donker met de auto van Groesbeek naar Molenhoek te rijden, omdat ze bang was dat als de auto met pech zou komen stil te staan, ze alleen in het donker naar huis zou moeten lopen, zonder bescherming. Alsof er achter iedere boom in het donker een enge man staat te wachten tot een auto het begeeft en hij een hulpeloos slachtoffer kan bespringen.

Wanneer we naar de feiten kijken, zien we dat het bos of de natuur helemaal niet gevaarlijker is dan vroeger. Heel af en toe hoor je iets, maar dat was vroeger niet anders.

Die onterechte angst is iets dat in onze samenleving sterk is toegenomen. Men heeft zelfs een woord gevonden voor het bestrijden ervan: "sociale veiligheid". Die angst wordt ook weer sterk gevoed door de media. Bepaalde TV zenders, zoals SBS 6, laten buitensporig veel misstanden zien. Zo gaat het erop lijken dat Nederland een verschrikkelijk land is. Om de sociale veiligheid te vergroten, worden allerlei maatregelen genomen, die er in de praktijk toe leiden dat struiken gekapt worden en overal veel

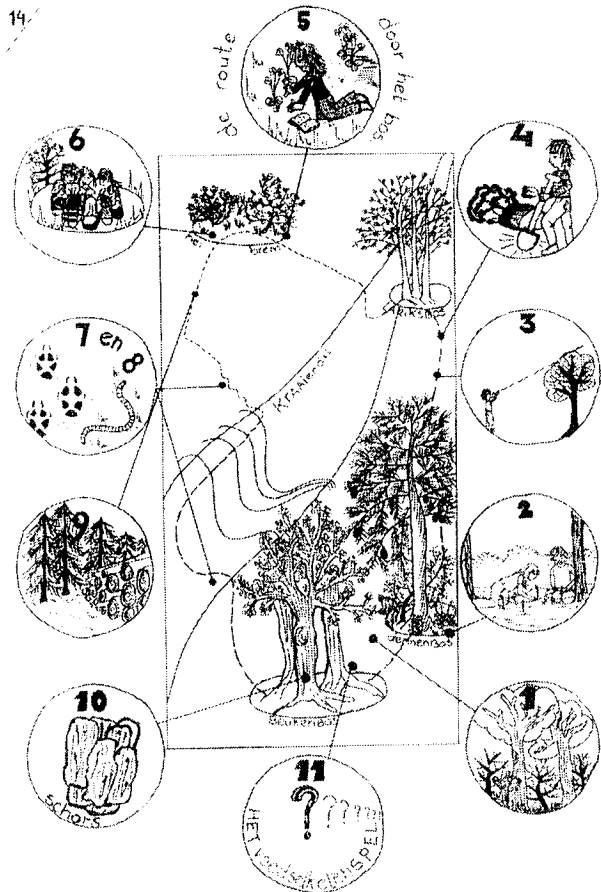
verlichting wordt aangelegd. Voor kinderen wordt zo het openbaar groen steeds onaantrekkelijker: er valt niets meer te ontdekken of te verstoppen. Deze maatregelen die genomen worden om de sociale veiligheid te vergroten, bewijzen voor veel mensen dat er echte problemen zijn. Zo wordt de angst alleen maar bevestigd en gekoesterd. Inmiddels is de angst voor het buitenshuis zo groot geworden dat de kans verkeken lijkt dat kinderen nog alleen naar het bos mogen gaan, zonder begeleiding van volwassenen.

Natuur met ouders erbij is echter voor kinderen vaak niet bijster interessant. Ik weet dat nog van vroeger, dan gingen we op zondag met vader en moeder in het bos wandelen. Dat was natuurlijk behoorlijk saai want dan bleef je op het pad. Je kon niet ravotten, dat deed je met je vriendjes op de vrije woensdagmiddag of op zaterdag.

Met de Aardhommels willen we de kinderen de mogelijkheid geven om de natuur te beleven. Spel speelt daarin een belangrijke rol, maar ook de kennis van de leiding kan een bijdrage leveren. Of het maken van dingen, een iglo of een leemwand.

Henny Brinkhof

Pagina uit het speciaal gemaakte cursusboek "Waar ik woon".

onderdeel water ging het vooral over planten en dieren van schoon en vervuild water in en bij De Bruuk en de waterzuivering. Tenslotte was er nog een rubriek over het weer, wolken herkennen, windkracht meten, temperatuur meten etc. Deze nieuwe opzet, waarbij een promotievideo op scholen vertoond werd, trok jaarlijks maar liefst 123 kinderen.

Na 5 jaar hield dit echter op, omdat er te weinig vrijwilligers waren om de kar te trekken. We vonden dat deze natuurcursus eigenlijk in het vaste programma van de Groesbeekse scholen diende te worden opgenomen. Een poging om dat te bewerkstelligen mislukte. Er was te weinig animo (en kennis) op de scholen. De cursus paste ook niet echt in het rooster en tenslotte leek men wel bang om met de kinderen op de fiets te stappen. Daarmee verdween na 15 jaar deze bijzondere natuurcursus. In die tijd hebben daar naar schatting 1500 kinderen aan meegedaan. Af en toe hoor je daar nog wel mensen over praten. Overigens blijkt dat er de laatste tijd mogelijk een kentering op de basisscholen te bespeuren is. De

Sieppe heeft al een natuurcursus opgezet.

Naast die jeugdcurcus deed de WMG nog meer aan natuureducatie. Dertig jaar geleden was er zelfs een cursus voor volwassenen. Aanvankelijk ging het alleen over natuur. Na een avond, waarbij over een bepaald natuurgebied gesproken werd, volgde een excursie. De gebieden waren Ooijpolder, de Bruuk en de Bergense Heide. Deze cursus heeft tweemaal gedraaid en werd goed bezocht. De deelnemers kwamen echter bijna allemaal van buiten Groesbeek. Dat was voor ons reden om deze cursus niet voort te zetten.

Inmiddels waren er mensen bijgekomen, die meer de richting opgingen van milieubeheer. In 1980 werd er een meer dan 100 pagina's dik cursusboek geschreven. Onderwerpen waren evolutie en ontwikkeling van het landschap rond Groesbeek, wat is ecologie, milieuhygiëne in Groesbeek en landbouw, landschap en milieu. De respons op de cursus was matig, hoewel de cursisten dit keer wel uit Groesbeek kwamen. De cursus heeft maar eenmaal gedraaid.

Excursies en informatie-avonden

De WMG organiseerde in de eerste jaren ook regelmatig excursies. De Bruuk en het Kraaiendal waren favoriet. Er waren zelfs soms geologische excursies. Hoewel we er steeds bekendheid aan gaven, kwamen er zelden meer dan 15 mensen op af, vaak dezelfde. Daarom zijn we met die excursies na ongeveer 10 jaar gestopt. Wel zijn we altijd doorgegaan met excursies op aanvraag. Dat gebeurde altijd een paar keer per jaar.

Informatie-avonden werden ongeveer 2-4 keer per jaar georganiseerd. Hiertoe nodigden we meestal een spreker uit. Onderwerpen waren o.a. vleermuizen, spoorwegbermen, natuur in Groesbeek, das, natuurbehoud e.d. Ze werden over het algemeen goed bezocht.

Foeperpot

De Foeperpot werd in 1988 ingericht als dorpsnatuurterrein. Voor de WMG was dit terrein niet alleen belangrijk vanwege de natuur die er aanwezig was en die zich verder kon ontwikkelen, maar vooral ook vanwege de educatieve waarde van dit natuurgebiedje dat midden in de woonwijk kwam te liggen. Inmiddels zijn we bijna 20 jaar verder. De natuur in de Foeperpot is sterk vooruit gegaan en er zijn vaak kinderen

Vervolg zie pagina 34

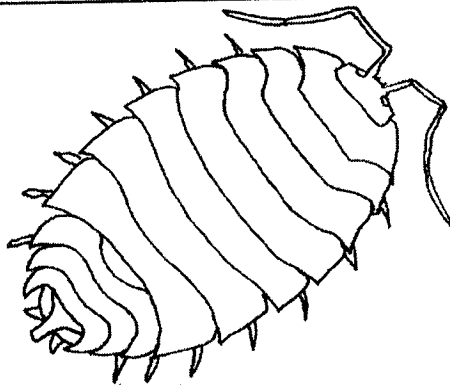
WEET JE WEETJE

Wat kruipt door?

Nu maak ik toch al meer dan 20 jaar 'weet je weetje', maar nog nooit over dit gekke beestje, dat toch al miljoenen jaren over de aarde kruipt. Daarom deze keer:
de 8 meest gestelde vragen over..... PISSEBEDDEN!

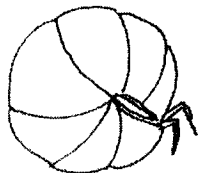
① Zijn pissebedden insecten?

Nee! Ze horen bij de kreeftachtigen. Ze hebben geen 6 poten maar 14! Hun pantser bestaat uit een aantal harde platen, die elkaar overlappen en hun lichaam in segmenten verdelen. Tussen de ogen, die uit meerdere bolletjes bestaan, hebben ze nog twee lange voelsprietten.

② Bestaan er verschillende soorten?

Op de wereld bestaan wel duizenden soorten pissebedden, in zee en op het land. Sommige zijn heel klein, de grootste zee-pissebed is wel 36 cm!! In Nederland leven zo'n 30 soorten. Er zijn 'renners' bij, die een slank lichaam hebben en hard kunnen lopen. 'Vastklampers' zijn platter en drukken zich bij gevaar tegen de grond. De 'oprollers' rollen zich op tot een klein balletje als je ze probeert te pakken, en de 'kruiers'..... die kruien.

③ Waarom zitten ze altijd ergens onder?

Pissebedden zijn de enige kreeftachtigen die op het land kunnen leven. Maar... ze ademen wel door kieuwen! Die zitten op hun achterpoten en moeten vochtig blijven, anders gaan ze dood. Ook drogen pissebedden snel uit omdat 'losse pantser niet waterdicht is. Daarom zitten ze het liefst onder stenen, rottend hout of in kelders: lekker koel, vochtig en uit de zon!

④ Wat eten pissebedden?

Ze leven van dood en rottend organisch materiaal: bladeren, hout, boomschors en compost vinden ze heerlijk. Als je pissebedden gevonden hebt kun je ze in een jampotje met vochtige aarde, dode bladeren en schijfjes aardappel doen en een tijdje bestuderen.

⑤ Hoe planten ze zich voort?

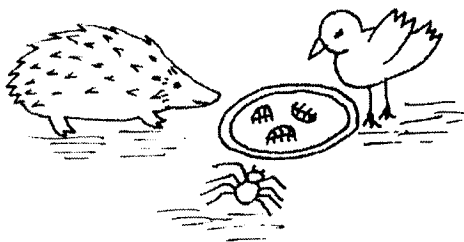
Pissebeddenvrouwtjes leggen eitjes (± 20), die ze meedragen in een broedbuidel tussen haar poten. Dit ziet eruit als een klein wit driehoekje. Na 4-6 weken komen de jongen naar buiten: ze zijn dan ± 2 mm groot en wit van kleur. Omdat hun pantser niet meegroeit, vervellen ze wel 10 keer!

⑥ Zijn ze schadelijk?

Nee, pissebedden eten haast nooit van gezonde planten in de tuin. Ook voor mensen en dieren zijn ze ongevaarlijk. Heb je er toch last van, b.v. in huis, dan zijn ze makkelijk te vangen door een uitgeholde aardappel neer te leggen: hier kruipen ze in en dan kun je ze buiten zetten.

⑦ Hebben ze vijanden?

Jazeker! Egels, vogels, kikkers, padden en spinnen zijn dol op pissebedden!

⑧ Waarom heten ze eigenlijk pissebedden?

Heel vroeger schijnt men ze als medicijn gebruikt te hebben: Mensen droogden ze en aten ze als pilletjes, of ze maalden ze tot poeder en strooiden dat in bed als middelje tegen bedplassen!

groetjes, jeske de Bekker

te vinden in en rond het water met schepnetjes en jampotjes.

De Aardhommels

Op initiatief van Henk Klaassen werd in 1994 jeugdnatuurclub de Aardhommels opgericht. Met Niek Willems, Raymond Klaassen en later met Paul Leenders en op de achtergrond Ans Klaassen werd een zeer enthousiaste club geformeerd waaraan tussen de 20 en 30 kinderen deelnamen die er iedere tweede zaterdagmorgen op uit trokken. Naar het bos, naar de Bruuk, roofvogels kijken, muizen vangen, wesp-spinnen zoeken, meehelpen snoeien, vetbollen maken, uilenballen uitpluizen, dode vogels opensnijden, paddestoelen zoeken, naar het nest van de Hoornaar. Noem maar op.

Eerst zaten ze in het Aardhuis van Jan Bredie aan de Knapheideweg, later vertrokken ze naar de basisschool van de Stekkenberg en daarna naar een lokaal van het Montessori-college in het centrum. Toen ze daar na drie jaar weg moesten, omdat de school het lokaal weer nodig had, wilde Henk een permanente oplossing. Nog een keer verhuizen kon hij niet opbrengen. Paul en Henk namen zelf het initiatief in hun zoektocht en vonden het voormalige clubgebouw van Amigo. De gemeente leek welwillend. Henk wilde zekerheid dat hij daar minstens 7 jaar kon blijven zitten. De gemeente wilde die garantie echter eerst niet geven, en vond dat we er met een korte opzegtermijn en een inspanningsverplichting om iets nieuws te zoeken het gebouwtje moesten verlaten als dat de gemeente goeddunkte. Later, toen het bestuur van de WMG zich ermee bezig ging houden, leek zij hiertoe wel bereid (uitgezonderd als er woningbouw op het veld zou gaan plaatsvinden, maar daar konden we mee leven) en toen ineens toch weer niet. Henk en Paul voelden zich door deze gang van zaken enorm geschoffeerd en staakten met onmiddellijke ingang hun werkzaamheden voor de Aardhommels. Het WMG-bestuur vond dit voorbarig, immers de onderhandelingen waren nog niet afgesloten. Uiteindelijk is het, wat het gebouw betreft, toch goed gekomen, onder andere door de inzet van burgemeester Prick. Wij kunnen er minstens 7 jaar zitten, mits er op die locatie geen woningbouw zou komen. Henk en Paul zijn helaas bij hun besluit gebleven om ermee te stoppen. Ook Niek Willems, de verteller, stopte ermee. Zeven jaren begeleiden was voor hem genoeg. Het bestuur van de WMG vond de Aard-

hommels te belangrijk om als een nachtkars te laten uitdoven. Henny Brinkhof en Peter-Paul Jacobs (ad interim) besloten de Aardhommels voort te zetten. Daarin geholpen door hulpleiding van oudere aardhommels Kees en Stijn Schreven en Niek Janssen.

Landschapsbeheer Groesbeek

Landschapsbeheer Groesbeek heeft sinds haar oprichting, 5 jaar geleden, ook veel aandacht besteed aan natuureducatie. Ze organiseert jaarlijks een viertal excursies. Die worden uitstekend bezocht. Zo'n 150-200 deelnemers is geen uitzondering. Ook de informatieavonden die de LBG organiseert en die door ongeveer 40-60 mensen bezocht worden zijn vaak van hoog niveau. De avonden over de boerenzwaluw en de natuurontwikkeling langs de Waal waren indrukwekkend.

Weet je weetje

Last but zeker not least, is als een rots in de branding, de educatieve bijdrage van Jeske de Bekker geweest. Al vanaf een van de eerste nummers levert zij al wel 30 jaar haar steeds originele en fraai verzorgde bijdrage aan het Groesbeeks milieujournaal. Eerst als een tiener, net zoals de meesten van ons, later als moeder en op afstand. Vanuit haar huidige woonplaats Voorburg, nabij Den Haag, verzorgt zij nog steeds trouw haar educatieve en kunstige bijdrage aan ieder milieujournaal.

De WMG is naast en natuur- en milieubeweging dus ook een natuureducatiebeweging. Wij leiden geen biologen op, maar zorgen dat kinderen in aanraking kunnen komen met de natuur in de hoop dat het een warme plaats in hun hart zal verwerven. Misschien is natuurbeleving wel een betere term. De combinatie van in aanraking komen met de natuur en leren zijn daarbij van groot belang.

Henny Brinkhof